

ถอดบทเรียน...การพัฒนาคุณภาพชีวิตคนไร้

สำนักบ้านมั่นคง
สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน)

สารบัญ

	หน้า
ความเป็นมาของการพัฒนาคุณภาพชีวิตคนไร้บ้าน	3
แนวทางสำคัญของการพัฒนาคุณภาพชีวิตคนไร้บ้าน	4
คนไร้บ้าน คือ ใคร ???	5
สาเหตุ ปัญหา และการดำรงชีวิตของคนไร้บ้าน	6
การดำเนินการพัฒนาคุณภาพชีวิตกลุ่มคนไร้บ้านที่ผ่านมา	6
1. การพัฒนารูปแบบที่อยู่อาศัยของคนไร้บ้าน	7
2. ชุมชนใหม่คนไร้บ้าน พื้นที่รูปธรรมในการเริ่มต้นชีวิตใหม่ในบ้านของตัวเอง	13
3. กระบวนการสื่อสารและการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย : การเดินกาแฟและฉายหนังเร่	14
4. การดำเนินงานด้านสิทธิและการเข้าถึงสวัสดิการด้านต่างๆ	17
5. จัดตั้งกองทุนสวัสดิการวันละบาท	17
6. พื้นที่เกษตรพึ่งตนเอง	18
7. การพัฒนาศักยภาพด้านอาชีพ	21
เส้นทางชีวิตและคุณภาพชีวิต : เรื่องเล่าจากคนไร้บ้าน	24
ความเปลี่ยนแปลง/คุณภาพชีวิตที่ได้รับการพัฒนา	33
คำบอกเล่าจากคนทำงาน : ความเปราะบางที่คนทำงานต้องพึงระวัง	37

ความเป็นมาของการพัฒนาคุณภาพชีวิตคนไร้บ้าน

การพัฒนาคุณภาพชีวิต “คนไร้บ้าน” เริ่มขึ้นเมื่อปี 2551 โดยเครือข่ายสลัม 4 ภาค และมูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย ร่วมกับกลุ่มคนไร้บ้าน จัดทำโครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งและพัฒนาคุณภาพชีวิตกลุ่มคนไร้บ้าน เสนอต่อคณะกรรมการบ้านมั่นคง พอช. เพื่อสนับสนุนให้เกิดการป้องกันและแก้ไขปัญหาคนไร้บ้านในทุกมิติ ทั้งการสร้าง ความมั่นคงในการอยู่อาศัย การพัฒนาอาชีพและรายได้ การพัฒนาคุณภาพชีวิต รวมทั้งการพัฒนาเชิงสังคม ด้านต่างๆ เพื่อยกระดับการพัฒนาขีดความสามารถในการบริหารจัดการตนเองของแกนนำและสมาชิกกลุ่มคนไร้บ้าน เชื่อมโยงและขยายผลกระทบของการของกลุ่มคนไร้บ้าน รวมถึงการปรับทัศนคติ สร้างการยอมรับจากสังคม ตลอดจนผลักดันให้เกิดการสนับสนุนแนวทางการป้องกันการแก้ไขปัญหาอย่างต่อเนื่องจากรัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยกลุ่มคนไร้บ้านเป็นแกนหลักในการจัดการปัญหาของตนเอง

เป้าหมายที่ต้องการให้เกิดในครั้งนั้น คือ สามารถจัดตั้งและพัฒนาศักยภาพแกนนำกลุ่มคนไร้บ้าน เพื่อเป็นกลไกหลักในการประสานงานและขับเคลื่อนงานตามแผนงาน มีข้อมูลการสำรวจคนไร้บ้านในต่างจังหวัด คนไร้บ้านมีความเชื่อมั่นไว้วางใจ เห็นความสำคัญและได้รับประโยชน์จากการเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่ม เกิดการพัฒนา และจัดระบบศูนย์พักชั่วคราว ให้สามารถเอื้อต่อการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ สมาชิกเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ มีส่วนร่วมในการจัดการดูแลศูนย์ รวมถึงเกิดการดูแลช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ตลอดจนการสร้างกองทุน เพื่อการพัฒนาอาชีพและคุณภาพชีวิตของคนไร้บ้าน ทั้งการระดมจากสมาชิกและการสมทบจากภายนอก และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเห็นความสำคัญ ยอมรับในศักยภาพของคนไร้บ้าน เปิดโอกาสและให้การสนับสนุนงานพัฒนาของกลุ่มคนไร้บ้านอย่างต่อเนื่อง ดำเนินการภายในระยะเวลา 1 ปี โดยเริ่มตั้งแต่เดือนเมษายน 2551 – เดือน มีนาคม 2552

ต่อมาในปี 2558 เครือข่ายคนไร้บ้าน เครือข่ายสลัม 4 ภาค และมูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย ได้ร่วมกันผลักดันให้เกิดนโยบายที่อยู่อาศัยสำหรับคนไร้บ้าน โดยการจัดทำแผนการพัฒนาคุณภาพชีวิตกลุ่มคนไร้บ้าน เสนอต่อกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ซึ่งได้มีการจัดประชุมพิจารณาเห็นชอบแผนดังกล่าว เมื่อวันที่ 8 กรกฎาคม 2560 โดยที่ประชุมได้มอบหมายให้สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) จัดทำแผนงาน/โครงการ แผนการสนับสนุน เป้าหมายการดำเนินงาน รวมทั้งยกร่างกลไกการทำงานพัฒนาคุณภาพชีวิตคนไร้บ้านเพื่อให้เกิดทิศทางการทำงานร่วมกัน

ดังนั้น เพื่อให้การแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อยเป็นไปตามแนวทางและข้อสั่งการ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) จึงได้จัดทำโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตกลุ่มคนไร้บ้าน ซึ่งเป็นกลุ่มคนจนสุดที่ได้มีการเรียกร้องให้รัฐบาลให้ความช่วยเหลือ โดยอยู่ภายใต้แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาที่อยู่อาศัย 10 ปี (พ.ศ. 2559 - 2568) ในการดำเนินโครงการดังกล่าว มีระยะเวลา 2 ปี (พ.ศ. 2560 - 2561) งบประมาณ 118.6 ล้านบาท เป้าหมาย 698 ครั้วเรือน เป็นการสนับสนุนการพัฒนา ซ้อมที่ดิน และสร้างศูนย์คนไร้บ้านนำร่องใน 3 จังหวัด คือ กรุงเทพมหานคร เชียงใหม่ และขอนแก่น เพื่อใช้เป็นสถานที่ในการตั้งหลักชีวิต พัฒนายกระดับคุณภาพชีวิตของคนไร้บ้าน ผ่านการทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน เช่น การรวมกลุ่มสร้างอาชีพ การปลูกผักสวนครัว การจัดตั้งกองทุนสวัสดิการเพื่อช่วยเหลือกันยามเจ็บไข้ได้ป่วย หรือการเตรียมความพร้อมในการมีที่อยู่อาศัยที่มั่นคงในอนาคต โดยไม่ต้องใช้ชีวิตเร่ร่อนอีกต่อไป โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญของโครงการ คือ

การพัฒนาเพื่อ “ฟื้นฟูศักยภาพบุคคลและสร้างชุมชนคนไร้บ้าน” ช่วยเหลือคนไร้บ้านกลับคืนสู่สังคม เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและสังคม รวมถึงการพัฒนาศักยภาพของเครือข่ายคนไร้บ้านในการดำเนินงานและมีความเข้มแข็ง

1. เพื่อสร้างและพัฒนา “ศูนย์คนไร้บ้าน” ที่ดำเนินการโดยเครือข่ายคนไร้บ้าน ให้มีการดำรงชีวิตประจำวันดีขึ้น และมีการดำเนินกิจกรรมการฟื้นฟูศักยภาพความสามารถ การพัฒนาคุณภาพชีวิตในด้านต่างๆ ทั้งกลุ่มคนไร้บ้านที่อยู่ในที่สาธารณะ และศูนย์พักคนไร้บ้าน เช่น การจัดการระบบการอยู่อาศัยร่วมกันในศูนย์ การมีสวัสดิการร่วมกัน การพัฒนาอาชีพ เป็นต้น
2. เพื่อให้เกิดกระบวนการทำงานร่วมกันของคนไร้บ้านและเครือข่ายคนไร้บ้าน การช่วยเหลือ ดูแลและสร้างความเป็นครอบครัว/ชุมชนของคนไร้บ้าน สู่การสร้างและพัฒนาคุณภาพการอยู่ร่วมกัน
3. เพื่อให้เกิดรูปธรรมนำร่องของคนไร้บ้าน ในการมีที่อยู่อาศัยถาวรร่วมกับชุมชนอื่นๆ มีระบบการเงินเพื่อที่อยู่อาศัยคนไร้บ้านที่เหมาะสม และมีส่วนร่วมจากคนไร้บ้านและเครือข่ายคนไร้บ้าน
4. เพื่อให้เกิดรูปธรรมนำร่องความร่วมมือ การพัฒนาสร้างอาชีพรายได้สำหรับคนไร้บ้านในรูปแบบของ Social Enterprise ธุรกิจเพื่อสังคมของเครือข่ายคนไร้บ้าน
5. เพื่อพัฒนาแผนงานและแนวนโยบายการพัฒนาคนไร้บ้านที่มีส่วนร่วมและมีการบูรณาการ ด้วยการจัดทำข้อมูลภาพรวมของคนไร้บ้าน การพัฒนาแผนงานระยะต่างๆ และกลไกการพัฒนาแก้ไขปัญหาของคนไร้บ้านแบบบูรณาการและมีส่วนร่วมจากภาคส่วนต่างๆ

แนวทางสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตคนไร้บ้าน

1. จัดตั้ง “คณะกรรมการพัฒนากลุ่มคนไร้บ้านแบบบูรณาการและมีส่วนร่วมจากภาคีทุกภาคส่วน” ภายใต้กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ประกอบด้วย หน่วยงานภาครัฐ ภาคประชาสังคม นักวิชาการ และเครือข่ายคนไร้บ้าน โดยมีบทบาทกำหนดแนวทางการดำเนินงานพัฒนากลุ่มคนไร้บ้าน ตั้งแต่การสำรวจข้อมูล การสรุปบทเรียนแนวทางการพัฒนาคนไร้บ้าน และพัฒนาทิศทาง แนวนโยบาย มาตรการ แผนงานต่างๆ ในการพัฒนากลุ่มคนไร้บ้าน
2. ประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภายในและภายนอกกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในการสนับสนุนการดำเนินโครงการร่วมกัน ได้แก่
 - กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ สนับสนุนด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตในด้านต่างๆ เช่น ด้านการพัฒนาศักยภาพของกลุ่มคนไร้บ้าน การส่งเสริมอาชีพ รายได้ สุขภาวะ
 - กรุงเทพมหานคร จังหวัด/ สนับสนุนด้านการจัดทำฐานข้อมูลและการรับรองกลุ่มคนไร้บ้านที่มีปัญหาสถานะทางทะเบียนราษฎร ด้านสุขภาพอนามัย การศึกษา
3. การสร้างศูนย์คนไร้บ้าน รวมถึงการพัฒนาขยายศูนย์เพื่อให้สามารถรองรับให้บริการได้เพิ่มขึ้นจำนวน 3 แห่ง ใน 3 เมืองหลัก ได้แก่ เชียงใหม่ ขอนแก่น และกรุงเทพมหานคร โดยสร้างความร่วมมือกับท้องถิ่นและภาคีอื่นๆ
4. การรับรองกลุ่มคนไร้บ้านที่มีปัญหาสถานะทางทะเบียนราษฎร ที่ผ่านการรับรองของเครือข่ายคนไร้บ้าน (ไม่ใช่การรับรองสถานะทางทะเบียนราษฎร) เพื่อให้บุคคลดังกล่าวได้รับการช่วยเหลือดูแลด้านสุขภาพ อนามัย การศึกษา และอื่นๆ เป็นต้น
5. สนับสนุนการพัฒนาเสริมศักยภาพและระบบการดำเนินงานของเครือข่ายคนไร้บ้าน เพื่อให้คนไร้บ้านมีองค์กรเครือข่ายที่มีความเข้มแข็ง และสามารถดำเนินการได้ด้วยตนเอง

6. การสำรวจข้อมูลคนไร้บ้านทั่วประเทศให้เป็นฐานข้อมูลเดียวที่ใช้ร่วมกันระหว่างเครือข่ายคนไร้บ้าน หน่วยงานภาครัฐ และภาคประชาสังคม และเป็นข้อมูลตั้งต้นสำหรับการพัฒนาแก้ไขปัญหาคนไร้บ้านและจัดทำ แผนปฏิบัติการพัฒนาคุณภาพชีวิตคนไร้บ้านเชิงโครงสร้างในมิติต่างๆ

7. เชื่อมโยงและสร้างความร่วมมือระหว่างคนไร้บ้านกับหน่วยงาน องค์กร (Matching) ทั้งหน่วยงาน ภาครัฐ ท้องถิ่น ภาคธุรกิจเอกชน และประชาสังคม ครอบคลุมมิติด้านสาธารณสุข สังคม การพัฒนาอาชีพ และ การพัฒนาชุมชน เป็นต้น เพื่อให้บริการหรือช่วยเหลือสนับสนุนการพัฒนาทักษะความสามารถคนไร้บ้านอย่างเป็น ระบบ เช่น การจัดหน่วยเคลื่อนที่ให้บริการด้านสุขภาพอนามัยแก่ผู้สูงอายุที่ศูนย์คนไร้บ้าน เป็นต้น

8. นำร่องการพัฒนา “ที่อยู่อาศัยของคนไร้บ้าน” เป็นการช่วยเหลือกลุ่มคนไร้บ้านที่ยั่งยืนให้มีความมั่นคง ในการอยู่อาศัย

9. นำร่องการพัฒนา “Social Enterprise ธุรกิจเพื่อสังคมของเครือข่ายคนไร้บ้าน

คนไร้บ้าน คือ ใคร ???

“ปี พ.ศ. 2545 มีการนิยามคนไร้บ้านว่า คือ คนไม่มีบ้าน แต่ภาครัฐไม่นิยามเราอย่างนั้น เรียกเราว่าคน เร่ร่อน จรจัด พังคูลแล้วเหมือนสุนัขจรจัด ข้างเร่ร่อน แต่เราเป็นแค่คนไม่มีบ้าน ไม่ใช่คนเร่ร่อน” เสียงจากคนไร้บ้าน

“คนไร้บ้าน” หรือ “คนเร่ร่อน” เป็นกลุ่มคนที่ยากจนที่สุดในเมือง และเป็นผู้ที่มีปัญหาในเรื่องการอยู่ อาศัยที่ไม่เป็นหลักแหล่ง ไม่มีความสามารถในการเข้าถึงที่อยู่อาศัย ไม่สามารถมีบ้านเป็นของตนเอง ต้องพักอาศัย ตามที่สาธารณะใกล้แหล่งท่ามาหากิน

ในปี 2540 มีการสำรวจข้อมูลคนเร่ร่อน / คนขอทาน โดยกรมประชาสงเคราะห์ พบว่ามีจำนวนรวมทั้ง ประเทศ 6,025 คน โดยอยู่ในพื้นที่กรุงเทพมหานครและปริมณฑลกว่า 1,700 คน

ในปี 2553 เครือข่ายคนไร้บ้าน ร่วมกับมูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัยได้ทำการสำรวจคนไร้บ้าน โดยนิยาม คำว่า คนไร้บ้าน หมายถึง คนที่พักอาศัยในที่สาธารณะ โดยมีเจตนาและมีพฤติกรรมการอยู่อาศัยในพื้นที่อย่างชัดเจน เป็นกลุ่มคนที่ไม่มีความสามารถในการเข้าถึงที่อยู่อาศัยในรูปแบบใดๆ ได้ ไม่มีบ้านเป็นของตนเอง ไม่ว่าจะเป็น บ้านมาตรฐาน หรือ บ้านในสลัม ไม่มีความสามารถในการจ่ายค่าที่อยู่อาศัยแม้แต่ห้องเช่าราคาถูก จำเป็นต้องหลับ นอนตามที่สาธารณะ ทั้งนี้ไม่รวม คนเดินทาง คนหางานทำที่อาจต้องนอนพักค้างคืนชั่วคราว หรือคนที่หางานทำ ตามฤดูกาล โดยดำเนินการสำรวจใน 3 เมืองหลัก ได้แก่ กรุงเทพมหานคร เชียงใหม่ และขอนแก่น พบคนไร้บ้าน จำนวน 1,395 คน กระจายอยู่ในพื้นที่กรุงเทพมหานคร 1,093 คน เชียงใหม่ 166 คน และขอนแก่น 136 คน

“อยากให้พี่น้องคนไร้บ้านมีศักดิ์ศรี จึงได้นิยามคนไร้บ้านโดยเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ความหมายจริงๆ ของคนไร้บ้าน คือ กลุ่มคนที่ใช้ชีวิตในที่สาธารณะที่เข้าไม่ถึงระบบบริหารขั้นพื้นฐานของรัฐ”

สมพร ทารพรหม เจ้าหน้าที่มูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย

“คนไร้บ้าน” เริ่มรวมตัวแล้วจัดตั้งเป็น “กลุ่มคนไร้บ้าน” เมื่อปี พ.ศ. 2544 มีสมาชิกประมาณ 300 คน โดยการสนับสนุนของมูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย เพื่อต้องการมีส่วนร่วมในการจัดการปัญหาของตนเองและสอดคล้อง กับความต้องการของกลุ่มคนไร้บ้าน ดูแลช่วยเหลือให้กำลังใจคนไร้บ้าน สร้างโอกาสการเข้าถึงบริการของรัฐตาม สิทธิอันพึงมีพึงได้ รวมถึงสร้างโอกาสในการพัฒนาตนเองของคนไร้บ้าน ผ่านกระบวนการกลุ่ม ตลอดจนเป็นกลไก ในการประสานงาน ผลักดันเชิงนโยบายของรัฐ เพื่อสนับสนุนการแก้ไขปัญหาของกลุ่มคนไร้บ้าน

สาเหตุ ปัญหา และการดำรงชีวิตของ

สาเหตุที่ต้องกลายมาเป็นคนไร้บ้าน

หากพิจารณาถึงสาเหตุสำคัญที่ทำให้หลายคนต้องกลายมาเป็นคนไร้บ้าน จากการสำรวจของเครือข่ายคนไร้บ้านร่วมกับมูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย พบว่าส่วนใหญ่เกิดจากปัญหาด้านเศรษฐกิจตั้งแต่ปี 2540 ทำให้เกิดปัญหาการว่างงาน ปัญหาการทะเลาะวิวาทในครอบครัว ปัญหาสุขภาพ ความบกพร่องทางร่างกาย เช่น เจ็บป่วย พิกการป่วยทางจิต สูงอายุ เป็นเหตุให้ครอบครัวละทิ้ง ไม่มีคนดูแล ความบกพร่องในการใช้และดำเนินชีวิตในทางที่ไม่ได้รับการยอมรับจากครอบครัว เช่น ดิตยา ดิตคุก เมื่อออกจากสถานบำบัดไม่สามารถกลับคืนสู่ครอบครัวได้ ครอบครัวไม่ยอมรับ ไม่สามารถปรับตัวเข้าสู่สังคมปกติได้ รวมทั้งบุคลิกภาพส่วนตัวคนที่ชอบอิสระ มีความพึงพอใจกับความท่องเที่ยวพจนเจร ไม่ต้องอยู่ในระบบ ทำให้ไม่สามารถอยู่กับครอบครัวได้

ปัญหาที่คนไร้บ้านต้องเผชิญ

เมื่อกลายมาเป็นคนไร้บ้านแล้ว ส่งผลต่อการเกิดปัญหามากมายในการดำรงชีวิต เช่น ไม่มีที่อาบน้ำ ไม่มีห้องน้ำ ที่ซักล้าง ต้องไปแอบอาบน้ำและซักผ้าตามท่าน้ำสาธารณะ ซึ่งต้องหลีกเลี่ยงจากเจ้าหน้าที่รัฐ ไม่มีที่นอนที่หลบแดดหลบฝนหลบหนาว และที่พักผ่อนเจ็บป่วย ถูกคุกคาม ล่วงละเมิด ทำร้าย และมีความเสี่ยงต่อความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน นอกจากนี้คนไร้บ้านจำนวนมากไม่มีบัตรประชาชน จึงไม่สามารถเข้าไม่ถึงบริการขั้นพื้นฐานและสวัสดิการของรัฐ เช่น บริการด้านการแพทย์ หรือสวัสดิการของผู้สูงอายุ คนพิการ การศึกษา และการเป็นผู้ไม่มีสถานะทางทะเบียนราษฎร อันมีสาเหตุจากการที่ออกจากครอบครัวเป็นระยะเวลานาน และยังได้ส่งผลกระทบต่อประกอบอาชีพ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นแรงงานรับจ้างไร้ฝีมือ มักถูกปฏิเสธการรับเข้าทำงานเนื่องจากรูปลักษณ์ภายนอกเป็นที่น่ารังเกียจ ขาดความน่าเชื่อถือ หรือการจ้างงานที่มีความเสี่ยงและยากลำบาก อีกทั้งยังขาดโอกาสทางสังคม คนไร้บ้านมักถูกมองอย่างรังเกียจเดียดฉันท์ ถูกปฏิเสธการจ้างงาน ถูกขับไล่จากพื้นที่สาธารณะ ถูกกีดกันจากสังคม

การดำรงชีพของคนไร้บ้าน

จากสภาพปัญหาดังกล่าว ส่งผลต่อการดำรงชีพของคนไร้บ้าน ซึ่งส่วนใหญ่ประกอบอาชีพไม่แน่นอน และมีรายได้ต่ำ บางคนไม่มีอาชีพ ไม่มีรายได้ ต้องอาศัยอาหารปะทังชีวิตจากสภาสังคมสงเคราะห์ อาหารตามวัดต่างๆ ที่มีการบริจาคอาหารให้กับคนไร้บ้าน หรือแม้กระทั่งการหาอาหารตามที่ทิ้งขยะ

อาชีพของคนไร้บ้านที่พบโดยทั่วไป เช่น เก็บของเก่า เร่ขายของตามงานวัด ขายของเก่า/ขายของมือสอง (เสื้อผ้า รองเท้า ให้เช่าพระ) กรรมกรก่อสร้าง รับจ้างทั่วไป (ยกของขึ้นรถ แจกใบปลิวโฆษณาของห้างสรรพสินค้า ล้างจาน) หรือแม้กระทั่งการขายบริการทางเพศ ซึ่งมีทั้งหญิง ชาย และเพศที่ 3

การดำเนินการพัฒนาคุณภาพชีวิตกลุ่มคนไร้บ้านที่ผ่านมา

การรวมตัวของคนไร้บ้านเกิดขึ้นครั้งแรกในปี 2544 เมื่อกรุงเทพมหานคร มีประกาศห้ามใช้พื้นที่สนามหลวงในเวลาระหว่าง 23.00 น. – 05.00 น. สถานการณ์ดังกล่าวนำไปสู่การรวมตัวของคนไร้บ้าน และพัฒนาไปสู่การนำเสนอแนวทางการช่วยเหลือคนไร้บ้าน ในรูปแบบที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตคนไร้บ้าน กล่าวคือ ให้มี

การสร้างศูนย์ที่พักในย่านที่มีคนไร้บ้านอยู่จำนวนมาก เช่น สนามหลวง เพื่อให้คนไร้บ้านได้พักอาศัย และสามารถออกไปทำงานได้ เช่น เก็บของเก่า เรขายของตามงานวัด รับจ้างทั่วไป เป็นต้น

แนวทางดังกล่าวได้รับการพัฒนากระทั่งปัจจุบันมีศูนย์ที่พักเพื่อผู้ไร้ที่อยู่อาศัย ซึ่งบริหารและจัดการโดยกลุ่มคนไร้บ้านเอง 3 แห่ง คือ ศูนย์คนไร้บ้านตลิ่งชัน ศูนย์คนไร้บ้านสุวิทย์ วัดหนู (บางกอกน้อย) และศูนย์ชั่วคราวคนไร้บ้าน จ.เชียงใหม่ โดยการสนับสนุนขององค์กรและหน่วยงานต่าง ๆ เช่น มูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย เครือข่ายสลัม 4 ภาค สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้ด้อยโอกาส สำนักคุ้มครองสวัสดิภาพชุมชน กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และกรุงเทพมหานคร

จากการทำงานกับคนไร้บ้านตั้งแต่ปี 2544 ในพื้นที่กรุงเทพมหานคร และขยายไปยังจังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดขอนแก่น ได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และมีปฏิบัติการร่วมกันในการดำเนินการพัฒนาคุณภาพชีวิตในด้านต่างๆ เช่น

1. การพัฒนารูปแบบที่อยู่อาศัยของคนไร้บ้าน

ศูนย์พักคนไร้บ้าน เป็นศูนย์ที่บริหารจัดการโดยคนไร้บ้านร่วมกับมูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย ซึ่งจะ使人ไร้บ้านรู้สึกเป็นเจ้าของและเป็นบ้านของตนเองที่อยู่อาศัยร่วมกันเป็นครอบครัวใหญ่ มีการดำเนินการใน 3 ศูนย์ คือ ศูนย์พักคนไร้บ้านสุวิทย์ วัดหนู ที่บางกอกน้อย ศูนย์พักคนไร้บ้านตลิ่งชัน และศูนย์พักคนไร้บ้าน จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีการระบบภายในศูนย์พักได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยรวมมีการบริหารจัดการใน 3 ส่วน

ส่วนแรก เป็นการบริหารจัดการเรื่องค่าใช้จ่ายในการอยู่อาศัยในศูนย์พัก เช่น ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าเช่าที่ดิน จากการผลิตไฟฟ้า ซึ่งใช้วิธีการเฉลี่ยกัน ยกเว้นผู้สูงอายุ เด็ก และผู้เจ็บป่วยที่ช่วยเหลือตัวเองไม่ได้

ส่วนที่สอง การจัดระบบการอยู่อาศัยร่วมกันของคนในศูนย์พัก ทั้งผู้ที่อยู่อาศัยประจำและชาจร มีการจัดแบ่งพื้นที่การนอน มีการกำหนดกฎ กติกา การอยู่อาศัยร่วมกัน การแก้ปัญหาความขัดแย้ง และการช่วยเหลือดูแลกันกรณีมีคนที่เจ็บป่วยหรือในช่วงที่สมาชิกไม่มีงานทำ

ส่วนที่สาม การร่วมกันทำกิจกรรมการพัฒนาในด้านต่างๆ เช่น แปลงเกษตร กลุ่มอาชีพ กองทุนสวัสดิการ ออมทรัพย์เพื่อที่อยู่อาศัย การจัดทีมเดินก้าและพบปะคนไร้บ้าน เป็นต้น

ปัจจุบันศูนย์พัก มีสมาชิกดังนี้ ศูนย์พักสุวิทย์ วัดหนู สมาชิกจร 40 คน อยู่ประจำ จำนวน 29 คน เป็นชาย 14 คน หญิง 15 คน ในจำนวนนี้เป็นผู้สูงอายุ 7 คน เด็ก 5 คน (เป็นคนพิการ 7 คน และผู้ป่วยเรื้อรัง 2 คน) ศูนย์พักตลิ่งชัน จำนวน 6 คน และศูนย์พักเชียงใหม่ จำนวน 16 คน เป็นหญิง 4 คน และ ชาย 12 คน

ตลิ่งชัน: ศูนย์พักชั่วคราวแห่งแรกของคนไร้บ้าน

มูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัยและกลุ่มคนไร้บ้าน ได้ใช้พื้นที่ว่างจากการแบ่งปันของพี่น้องคนจนชุมชนริมทางรถไฟตลิ่งชัน ก่อสร้างเป็นที่พักอาศัยชั่วคราว โดยสร้างอาคารชั้นเดียว มีห้องโถงรวมขนาด 6 x 13 เมตร เพื่อเป็นที่รองรับคนไร้บ้านที่เดือดร้อน และเป็นสถานที่ติดต่อประสานงาน และเป็น การทดลองอยู่อาศัยโดยการบริหารจัดการร่วมกันของคนไร้บ้าน สร้างเสร็จและเข้าอยู่อาศัยในปี 2545 รองรับคนไร้บ้านได้ 20 คน ซึ่งถือว่าเป็นศูนย์พักชั่วคราวของคนไร้บ้านแห่งแรก

ศูนย์พักฯ บางกอกน้อย: รูปธรรมการแก้ปัญหาคนไร้บ้าน

มูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัยร่วมกับเครือข่ายสลัม 4 ภาค และกรุงเทพมหานคร ได้เช่าที่ดินของการรถไฟฯ บริเวณพื้นที่ป้ายหยุดรถจรัญสนิทวงศ์ ระหว่างสถานี ธนบุรี – ชุมทางตลิ่งชัน ขนาดพื้นที่กว้าง 20 เมตร x 40 เมตร สัญญาเช่า 1 ปี เมื่อปี 2547 เพื่อใช้เป็นที่ก่อสร้างบ้านพักของคนไร้บ้าน แต่ติดขัดระเบียบข้อจำกัดต่างๆ ประกอบกับกรุงเทพมหานครไม่ได้มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง

กลุ่มคนไร้บ้านจึงได้ เสนอต่อโครงการบ้านมั่นคงในการสร้างศูนย์พักอาศัยชั่วคราว 2 จุด โดยคนไร้บ้านจะเป็นผู้จัดการเรื่องการก่อสร้างเอง เมื่อวันที่

24 มีนาคม 2547 คณะอนุกรรมการบ้านมั่นคง ได้มีมติอนุมัติงบประมาณโครงการแก้ไขปัญหาและพัฒนากลุ่มคนไร้บ้าน จำนวน 415,000 บาท และได้เจรจากับสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน หรือ พอช. ให้ดำเนินการเช่าที่ดินการรถไฟฯ แทน กทม.

จากนั้น พอช.ได้เจรจากับการรถไฟแห่งประเทศไทย ในการขอเช่าที่ดินการรถไฟฯ โดยมีข้อสรุปให้เปลี่ยนสัญญา โดยให้ พอช. เป็นคู่สัญญากับการรถไฟฯ แทนกรุงเทพมหานคร ระยะเวลาการเช่า 3 ปี อัตราค่าเช่ารวม 395,064 บาท แต่เนื่องจากคนไร้บ้านเป็นผู้ไม่มีหลักแหล่งแน่นอน และมีรายได้น้อยมาก ไม่สามารถรับผิดชอบค่าใช้จ่ายในส่วนนี้ได้ จึงเสนอขอรับการสนับสนุนงบประมาณโครงการแก้ไขปัญหาความยากจนและปัญหาสังคม ด้านที่อยู่อาศัย เป็นค่าเช่าที่ดิน จำนวนเงิน 395,064 บาท จากคณะอนุกรรมการบ้านมั่นคง เมื่อวันที่ 3 มีนาคม 2548 ซึ่งคณะอนุกรรมการได้อนุมัติงบประมาณตามที่เสนอ และได้มีการทำสัญญาเช่าเมื่อวันที่ 25 มีนาคม 2548 เนื้อที่ 800 ตารางเมตร

จากนั้นดำเนินการก่อสร้างศูนย์พักชั่วคราวและเปิดโครงการในเดือนมิถุนายน 2548 และดำเนินการก่อสร้างศูนย์พักคนไร้บ้านบางกอกน้อยแล้วเสร็จเมื่อต้นปี 2551 เป็นอาคาร 2 ชั้น ขนาด 7 x 23 เมตร รองรับคนไร้บ้านได้ 70 คน ซึ่งเป็นคนที่อยู่ประจำและคนที่หมุนเวียนเข้าออกอีกจำนวนหนึ่ง ที่แห่งนี้นับเป็นศูนย์พักชั่วคราว คนไร้บ้านแห่งที่ 2 โดยใช้งบประมาณในการก่อสร้างอาคารจาก พอช. จำนวน 2,225,149 บาท งบประมาณในการพัฒนาระบบสาธารณูปโภค 875,000 บาท งบบริหารจัดการปรับปรุงชุมชน 50,000 บาท และงบบ้านกลางสำหรับงานอาคาร 283,904 บาท ทั้งนี้ยังไม่รวมงบประมาณในการก่อสร้างที่พักชั่วคราว จำนวน 120,000 บาท

ต่อมาได้เปลี่ยนมาใช้ชื่อว่าศูนย์พักคนไร้บ้าน “สุวิทย์ วัดหนู” ตั้งอยู่ในที่ดินเช่าของการรถไฟฯ บริเวณป้ายหยุดรถจรัญสนิทวงศ์ ระหว่างสถานีธนบุรี ชุมทางตลิ่งชัน อายุสัญญาเช่า 3 ปี รองรับผู้อยู่อาศัยได้ 60 คน

ศูนย์ฯ แห่งนี้ไม่ได้เป็นเพียงแค่ที่พักของคนไร้บ้าน แต่ยังมีเป้าหมายให้เป็นศูนย์นำร่องเพื่อเป็นตัวอย่างของการแก้ปัญหาคนไร้บ้านให้กับหน่วยงานและองค์กรทั่วไป และเป็นรูปธรรมการพัฒนาเพื่อสร้างความหวัง และความเชื่อมั่นของคนไร้บ้าน ในการรวมกลุ่มเพื่อพัฒนาระดับคุณภาพชีวิตของคนไร้บ้าน

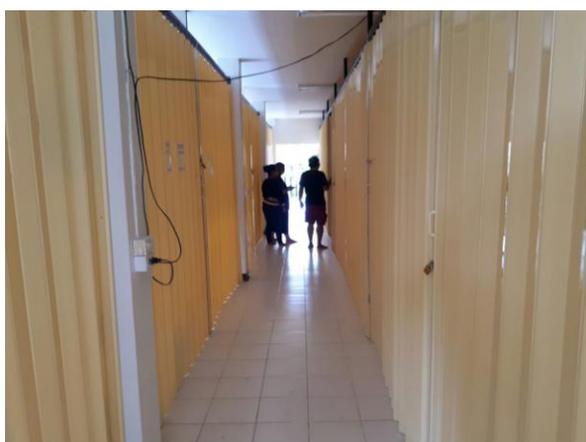

สภาพการอยู่อาศัยภายในศูนย์แห่งนี้ มีการจัดแบ่งพื้นที่การอยู่อาศัยเป็นล๊อคต่อคนขนาดความกว้าง 1 เมตร ยาวประมาณ 1.5 เมตร โดยสมาชิกที่เข้ามาอยู่อาศัยใช้ผ้าทำเป็นม่านกันห้อง ทำให้ดูไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย และอยู่กันอย่างแออัด สภาพแวดล้อมไม่ดี

ในวันที่ 24 กรกฎาคม 2558 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พลตำรวจเอกอดุลย์ แสงสิงห์แก้ว) ได้ลงเยี่ยมเยียนศูนย์คนไร้บ้านสุวิทย์ วัดหนู (ศูนย์ฯ บางกอกน้อย) ได้มีข้อสั่งการให้ พอช. กรุงเทพมหานคร และกรมพัฒนาชุมชนและสวัสดิการสังคม ร่วมกันพัฒนายกระดับคุณภาพชีวิตกลุ่มคนไร้บ้านในด้านการปรับปรุงกายภาพศูนย์ ให้มีสภาพแวดล้อมที่ถูกสุขลักษณะ รวมถึงให้ส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง เช่น การปลูกพืชผักสวนครัว การเลี้ยงเป็ด ไก่ เป็นต้น เพื่อเป็นอาหารสำหรับการบริโภคของสมาชิกในศูนย์

ต่อมา พอช. ได้ทำหรือแผนการพัฒนาคุณภาพชีวิตกลุ่มคนไร้บ้าน ร่วมกับกรมพัฒนาชุมชนและสวัสดิการสังคม กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เมื่อวันที่ 7 สิงหาคม 2558 ได้มีข้อสรุปร่วมกันว่า พอช. จะรับดำเนินการในส่วนการปรับปรุงอาคารศูนย์คนไร้บ้านและบริเวณโดยรอบ ส่วนกรมพัฒนาชุมชนฯ รับเรื่องการพัฒนาคุณภาพชีวิตในด้านอื่นๆ ซึ่งภายหลัง พอช. ได้จัดประชุมสมาชิกกลุ่มคนไร้บ้านและได้ร่วมกันออกแบบการปรับปรุงศูนย์คนไร้บ้านแห่งนี้ โดยใช้หลักการออกแบบที่เน้นการใช้พลังงานสะอาด และประสานการมีส่วนร่วมจากภาคส่วนอื่นๆ ซึ่งดำเนินการเสร็จเรียบร้อยแล้ว ใช้งบประมาณรวม 4.7 ล้านบาท โดยเป็นงบประมาณจาก พอช. 2 ล้านบาท ส่วนที่เหลือได้มีการประสานการสนับสนุนจากภาคส่วนอื่นๆ เช่น สสส. และ SCG เป็นต้น

ศูนย์พักคนไร้บ้านสุวิทย์ วัดหนู ภายหลังจากการปรับปรุง เป็นอาคารที่ออกแบบเน้นความโปร่ง และมีระบบการระบายอากาศรอบทิศ เพิ่มพื้นที่ใช้สอย มีรูปแบบอาคารที่ทันสมัยสวยงาม ทาสีสดใส ภายในเป็นห้องแบบชั่วคราวอย่างเป็นสัดส่วน และเป็นระเบียบ

“การออกแบบและปรับปรุงศูนย์บางกอกน้อย ตอนแรกที่มาเห็นเป็นศูนย์ธรรมดา ไม่มีอะไร ที่นั่งอยู่กันแบบรวม ใช้ผ้าเช็ดตัว รวดตากผ้าเป็นที่กันห้องแบ่งเป็นที่หลับนอน จึงคิดว่าต้องจัดระเบียบที่หลับที่นอน จากนั้นคุยกับพี่เลี้ยงคิดเรื่องจัดล้อครองรับ 50 คน ดูว่าควรใช้พื้นที่ต่อคนเท่าไร แต่ตอนนี้มาอยู่ 70 กว่าคน

ในการออกแบบคิดในเชิงที่พักและการประกอบอาชีพ การตรวจสุขภาพ รวมทั้งวางแผนให้เป็นระบบระบายอากาศที่ดี เปิดมุมมองให้เห็นกัน ที่จริงเราออกแบบว่าสามารถรวมเป็นห้องได้ แต่เข้ามาอยู่เกินจึงล้นออกมาข้างนอก

สำหรับด้านนอกอาคาร เป็นพื้นที่วางของชั่วคราว มีล้อเก็บของ และเป็นพื้นที่พักชั่วคราว ห้องพักประจำสำหรับพวกกึ่งมันคงและคนที่ต้องการพัฒนาไปสู่การมีบ้านของตัวเอง หรือกลับไปหาครอบครัว ก็จะไปอยู่ในโซนมันคง จากนั้นไปสู่อบ้านหลังใหม่” เอส หรืออาทิตย์ ไสงาม สถาปนิกจาก พอช. ผู้ออกแบบปรับปรุงอาคารเล่าถึงแนวคิดในการปรับปรุงศูนย์

“ที่นี่เป็นที่ตั้งหลักของพวกเรา เป็นศูนย์หลบภัย จากการถูก กทม.ไล่จับ ทำให้พวกเรามีที่อยู่เป็นหลักแหล่ง เป็นที่ตั้งหลักชีวิต เราอยู่ข้างนอกเราดตากแดด ตากน้ำค้าง มาอยู่ที่นี่คุณภาพชีวิตดีขึ้น ได้หลบภัยจากแดด ฝน ยุง และโรค”

ลุงดำ นายกสมาคมคนไร้บ้าน

ศูนย์คนไร้บ้านจังหวัดเชียงใหม่

มีนาคม 2551 มูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัยและเครือข่ายคนไร้บ้าน ได้ขยายงานคนไร้บ้านไปยังต่างจังหวัด จากการสำรวจข้อมูลในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ พบคนไร้บ้านจำนวน 166 คน จากการทำงานในพื้นที่เกิดกลุ่มคนไร้บ้านที่เชียงใหม่ 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มท่าแพ กลุ่มอนุสาวรีย์สามกษัตริย์ และกลุ่มข้างเผือก ซึ่งมีกิจกรรมร่วมกันในเรื่องการทำอาหารฟรี ทำกลุ่มขยะรีไซเคิล และการประชุมพบปะประจำทุกอาทิตย์ รวมทั้งการประสานกับ พอช. เพื่อเจรจากับเทศบาลเพื่อจัดหาที่ดิน และผลักดันให้เกิดการสร้างศูนย์พักคนไร้บ้านที่จังหวัดเชียงใหม่

แต่เนื่องจากยังไม่สามารถหาที่ดินสำหรับการก่อสร้างศูนย์ฯ ได้ ในเบื้องต้นจึงได้เช่าอาคารพาณิชย์ 2 ชั้น 2 คูหา ค่าเช่าเดือนละ 15,000 บาท/เดือน ระยะเวลา 5 ปี บริเวณถนนสีหิวงค์ ตำบลช้างม่อย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อเป็นการรวมคนทดลองอยู่อาศัยร่วมกันและพัฒนาคุณภาพชีวิต เป็นการเตรียมความพร้อมจนกว่าจะหา

ที่ดินจัดทำเป็นศูนย์พักพิงคนไร้บ้านได้ ผู้อยู่อาศัยมี 2 ลักษณะ คือ ผู้ที่อยู่อาศัยประจำ มีผู้เข้ามาพักอาศัยมากที่สุด

24 คน 2 ครอบครัว เป็นเด็ก 2 คน และผู้สูงอายุชั่วคราว เป็นคนไร้บ้านที่เข้ามาใช้บริหารเป็นครัวชั่วคราว เช่น มาทำกิจกรรมร่วมกัน มาอาศัยหลบร้อนเป็นครั้งคราว ที่ผ่านมาให้บริการแก่คนไร้บ้านแบบชั่วคราวไม่น้อยกว่า 15 คน ปัจจุบันศูนย์แห่งนี้ **หมดสัญญาเช่าแล้วเมื่อเดือน เมษายน 2560**

ภาพจำลองศูนย์ฟื้นฟูและพัฒนาศักยภาพคนไร้บ้าน จังหวัดเชียงใหม่ ออกแบบโดยสถาปนิก พอช.

หลังจากที่รอคอยกันมานาน เมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2560 ที่ผ่านมา สมาคมคนไร้บ้านสามารถหาซื้อที่ดินได้ในใจกลางเมืองเชียงใหม่ เนื้อที่ 330 ตารางวา ราคา 19 ล้านบาท โดย พอช. สนับสนุนงบประมาณในการจัดซื้อที่ดินและปลูกสร้างอาคารให้แก่สมาคมคนไร้บ้าน จำนวน 26.40 ล้านบาท เพื่อก่อสร้างศูนย์ฟื้นฟูและพัฒนาศักยภาพคนไร้บ้านจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งตั้งอยู่ที่ถนนสุริยวงค์ ตำบลหายยา อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีพิธียกเสาเอกเพื่อก่อสร้างศูนย์ไปเมื่อวันที่ 1 มิถุนายน 2560 ที่ผ่านมา ตามแผนงานจะก่อสร้างแล้วเสร็จภายในต้นปี 2561 สามารถรองรับกลุ่มคนไร้บ้านได้ประมาณ 50 คน โดยศูนย์ดังกล่าวนอกจากที่พักพิงชั่วคราวของคนไร้บ้านจังหวัดเชียงใหม่แล้ว ยังเป็นพื้นที่เปิดเพื่อการพัฒนา และเป็นศูนย์การเรียนรู้สำหรับคนทั่วไปเพื่อสร้างความเข้าใจกับปัญหาคนไร้บ้าน ซึ่งภายในศูนย์จะประกอบด้วย ห้องนอนรวม สำหรับคนที่ไม่มียาได้ ห้องพักแยกสำหรับผู้มีรายได้หรืออยู่ประจำและห้องสำหรับผู้มีความพร้อมที่จะเข้าสู่โครงการบ้านมั่นคงในอนาคต รวมถึงห้องประชุม ห้องจัดกิจกรรม แปลงเกษตร และพื้นที่จำหน่ายสินค้าของคนไร้บ้าน โดยการดำเนินงานเป็นการบูรณาการร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในจังหวัดเชียงใหม่ เช่น เทศบาลนครเชียงใหม่ พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดเชียงใหม่ ศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง มูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย เครือข่ายสลัม 4 ภาค และ พอช. เป็นต้น

“ศูนย์พักคนไร้บ้าน ทำหน้าที่ในการเป็นที่พัก เป็นที่พัฒนาศักยภาพ ฟื้นฟูความเป็นชุมชน เป็นครอบครัว หากเรามีที่อยู่ที่มั่นคง กล้าที่จะเผชิญกับข้างนอก มีความเข้มแข็ง มั่นใจ มีความรับผิดชอบ

ศูนย์ฯ เป็นบ้านหลังหนึ่งของเขา ทำให้เขามีกำลังใจ เข้มแข็ง กล้าที่จะเดินออกไปสู่อย่างเปิดเผย ไม่อายใคร ถ้าเขาเข้มแข็ง ดูแลตัวเองได้ ก็จะสามารถกลับไปสู่ครอบครัวตัวเองได้”

สมพร ทารพรหม
เจ้าหน้าที่มูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย

ในด้านการบริหารจัดการศูนย์พักดำเนินการโดยคนไร้บ้านเป็นหลัก มีภาคีหรือที่เรียกว่า “พี่เลี้ยง” เป็นที่ปรึกษาและให้การสนับสนุน ซึ่งในแต่ละแห่งได้มีการแบ่งบทบาทหน้าที่ในการบริหารโดยการมีส่วนร่วมของกลุ่มคนไร้บ้าน โดยมีเกณฑ์ในการตรวจสอบคัดเลือกบุคคลเข้ามาอยู่ในศูนย์พัก จัดตั้งกฎระเบียบ และกติกาต่างๆ ที่ไม่แตกต่างกันมากนัก เพื่อให้เกิดการอยู่อาศัยร่วมกันอย่างเป็นระบบระเบียบ ดังนี้

การตรวจสอบคัดเลือกคนเข้ามาอยู่ในศูนย์

1. ต้องยอมรับหลักเกณฑ์และระเบียบการอยู่อาศัยในศูนย์พักคนไร้บ้าน เพราะต้องใช้ชีวิตร่วมกับคนไร้บ้านคนอื่นๆ โดยการอธิบายทำความเข้าใจให้ยอมรับเหตุผลก่อนเข้าอยู่ในศูนย์ ยกเว้นกรณีพบคนไร้บ้านที่มีปัญหาฉุกเฉิน เร่งด่วน และมีความเสี่ยงหากใช้ชีวิตอยู่ภายนอก เช่น ผู้หญิงกำลังตั้งครรภ์ หรือกำลังเลี้ยงเด็กอ่อน หรือเด็กผู้หญิงที่อยู่ในภาวะเสี่ยง จะให้เข้าพักในศูนย์ได้ทันที และทำความเข้าใจกฎระเบียบภายหลัง

2. ต้องมีอาชีพและรายได้หาเลี้ยงตัวเองได้ระดับหนึ่ง แต่ไม่ต้องเป็นอาชีพที่มั่นคงหรือมีรายได้มาก ทั้งนี้ หากคนไร้บ้านเข้ามาอยู่ในศูนย์พักแล้ว จะมีกระบวนการในการสนับสนุนด้านอาชีพเพื่อให้มีรายได้ที่มั่นคงและอยู่ได้ด้วยตัวเอง

กติกาการพักในศูนย์ สมาชิกที่เข้าพักในศูนย์ฯ ต้องผ่านการประชุมเพื่อทำความเข้าใจข้อตกลง และกติกาการอยู่ร่วมกัน เช่น ห้ามเล่นการพนัน ห้ามทะเลาะวิวาท ไม่ส่งเสียงดังเกินเวลา 4 ทุ่ม ห้ามพูดจาใส่ร้ายเหยียดหยับแค้น รักษาความสะอาดภายในศูนย์ฯ หยิบของคนอื่นต้องขออนุญาตก่อน ห้ามกินเหล้าภายในศูนย์พัก ห้ามลักขโมย ห้ามประพฤติดิตเชิงชู้สาว

กรณีที่สมาชิกทำผิดกติกา หรือข้อตกลง มีการดำเนินการ ดังนี้

ครั้งที่ 1 ประชุมว่ากล่าวตักเตือนโดยทีมแกนนำเครือข่ายคนไร้บ้าน

ครั้งที่ 2 ให้ออกจากศูนย์พักชั่วคราว 7 วัน

ครั้งที่ 3 ให้ออกจากศูนย์ฯ จนกว่าจะปรับปรุงตัวเองได้

พี่โต้งพูดถึงการออกกติกาของศูนย์คนไร้บ้านที่เชียงใหม่ว่า “โดยส่วนใหญ่เราอยู่กันเหมือนพี่น้อง ปกติก็เหมือนลั่นกับฟัน บางคนกินเหล้าส่งเสียงโหวกเหวก จึงต้องตั้งกติกาห้ามกินเหล้าในศูนย์ ห้ามทะเลาะวิวาท ห้ามมีปัญหาเรื่องชู้สาว ลักขโมย

ต้องพึ่งตนเองให้ได้ เพราะเราไม่ใช่สถานสงเคราะห์ ไม่มีข้าวฟรี ต้องหากินด้วยตัวเอง ตัดปัญหาเรื่องลักขโมย ด้วยการมาแบ่งปันเงินช่วยเหลือกัน ถ้าทำไม่ได้ก็อยู่ไม่ได้ ถ้าใครอยู่กับคนไร้บ้านไม่ได้ อย่าหวังว่าจะอยู่ที่ไหนได้

น้ำไฟ เราต้องจ่ายเอง ใครอยู่ก็จ่าย เอาค่าน้ำค่าไฟมาหารเฉลี่ย หากหามาจ่ายไม่ได้ก็ยาก แค่วันละ 5 บาท จ่ายไม่ได้เสียชีวิต”

การบริหารจัดการภายในศูนย์พักคนไร้บ้าน สมาชิกใหม่ที่ผ่านการประชุมรับรองการเข้าพักช่วง 1 เดือนแรกไม่ต้องจ่ายค่าไฟฟ้า น้ำประปา เพื่อให้สมาชิกได้ปรับตัว หลังจากนั้นสมาชิกต้องรับผิดชอบร่วมกัน คือ จ่ายค่าไฟฟ้า น้ำประปาโดยวิธีหารจากจำนวนสมาชิกที่เข้าพักที่ศูนย์ตามบิลไฟฟ้า/น้ำประปา แต่เนื่องจากสมาชิกที่พักที่ศูนย์มีความหลากหลาย ซึ่งผู้สูงอายุ คนพิการ หรือคนที่ช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ เยาวชน จะไม่เก็บค่าไฟฟ้าและน้ำประปาจากคนกลุ่มนี้ ทั้งนี้ สมาชิกที่พักในศูนย์ต้องดูแลตัวเองในเรื่องการกินการอยู่ และต้องออกไปหางานทำเพื่อความมั่นคงในชีวิต

สมพร หารพรหม เล่าว่า “ที่นี่ต้องจัดการบริหารร่วมกัน เวลาทำอะไร ใช้อะไรต้องรับผิดชอบร่วม เช่น น้ำไฟ ส่วนการกินอยู่ต้องจัดการตัวเอง ต่างจากศูนย์ของรัฐที่ทุกอย่างฟรีหมด แต่ที่นี่ยังนอกจากการบริหารจัดการร่วมยังมีข้อตกลง กติกาที่ต้องมาคุยตกลงร่วมกัน เพื่อให้บ้านอยู่แล้วมีความสุข เราทำความเข้าใจกันตั้งแต่ต้นว่าที่นี่ไม่ได้อยู่ฟรี คุยกันตั้งแต่ตอนไปทำกิจกรรมเดินกาแฟ หากต้องการพัฒนาตัวเองต้องทำอย่างไร พอมาอยู่ที่ศูนย์ก็

ต้องมีขั้นตอน เช่น ทดลองอยู่ก่อน 10 วัน โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายอะไร เพื่อลองดูว่าอยู่ได้หรือไม่ หากอยู่ต่อได้ เข้าสู่กระบวนการที่สอง หากยังไม่มั่นใจว่าจะอยู่ต่อได้หรือไม่ อยู่แบบชั่วคราวจ่ายวันละ 10 บาท และขั้นที่สาม อยู่ประจำ จ่ายเป็นรายเดือนๆ ละ 250 บาท ขั้นที่สี่ อยากรู้ความเป็นส่วนตัว เข้าสู่ห้องมั่นคง ค่าห้อง 400 บาท/เดือน ทั้งนี้ ไม่รวมค่าน้ำ ค่าไฟ และค่าเช่าที่ดินจากการรถไฟที่ต้องจ่ายร่วมกับเพื่อน ในขั้นนี้ดูความพร้อมว่ามีการออมสม่ำเสมอหรือไม่ พร้อมหรือไม่ที่จะมีที่อยู่เป็นของตัวเอง”

2. ชุมชนใหม่คนไร้บ้าน พื้นที่รูปธรรมในการเริ่มต้นชีวิตใหม่ในบ้านของตัวเอง

“เราจะมีบ้านเป็นของตนเอง ซึ่งเป็นความใฝ่ฝันอันสูงสุด สังคมให้โอกาสเราแล้ว เราให้โอกาสตัวเองหรือยัง” คำบอกเล่าและคำถามจากลุงดำ นายกสมาคมคนไร้บ้าน ที่มักจะบอกว่า “นายก” เป็นแค่ตำแหน่งเชิงพิธีการ เพื่อไปคุยกับระดับนโยบายเท่านั้น แต่ในทางปฏิบัติจริงเป็นการคิดร่วมกันของคนไร้บ้าน

เมื่อโอกาสเปิดคนไร้บ้านจากศูนย์พักพิงชุดแรกที่มีความพร้อมจะไปมีบ้านเป็นของตัวเอง และอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน จึงได้ทำโครงการนำร่องในการสร้างที่อยู่อาศัยที่มั่นคงสำหรับคนไร้บ้าน โดยการสนับสนุนที่ดินเช่าจากการรถไฟของโครงการบ้านมั่นคง เครือข่ายสลัม 4 ภาค และนำเสนอเป็นโครงการนำร่องกับสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน ให้เพิ่มกลุ่มเป้าหมายคนไร้บ้าน เป็นอีกกลุ่มเป้าหมายหนึ่งของคนจนเมืองที่ พอช. ต้องให้การสนับสนุนด้านที่อยู่อาศัย ซึ่งได้รับอนุมัติงบประมาณอุดหนุนหน่วยละ 50,000 บาท และการสนับสนุนจากโครงการ ACCA เป็นเงินหมุนเวียนอีกหน่วยละ 50,000 บาท สนับสนุนให้ดำเนินการสร้างบ้าน ทั้งนี้ คนไร้บ้านต้องออมทรัพย์เพื่อที่อยู่อาศัยสมทบในการสร้างบ้านของตัวเอง เป็นบ้านรวม 3 หลัง 12 หน่วย และบ้านเดี่ยว 4 หลัง 4 หน่วย บ้านดิน 1 หลัง สำหรับใช้เป็นที่ประชุม มีคนไร้บ้านย้ายเข้าไปอยู่อาศัยในพื้นที่แล้ว จำนวน 24 ราย

กิจกรรมการออมทรัพย์เพื่อบ้านหลังใหม่ของชุมชนใหม่คนไร้บ้าน พุทธมณฑลสาย 2 กรุงเทพมหานคร จนเกิดเป็นบ้านหลังแรกที่ปลูกตามใจ กำลังทรัพย์และวัสดุเดิมตามที่จัดหาได้ของเจ้าของบ้าน

หลังจากเฟสแรกแล้วมีแผนที่จะขึ้นโครงการเฟสสองในเร็วๆ นี้ โดยมีเป้าหมายทั้งสองเฟสรวม 25 หน่วย “เฟสแรกที่ขึ้นไปแล้ว 16 หน่วย เป็นบ้านเดี่ยวและบ้านรวม ซึ่งมีเป้าหมาย 25 หลัง กำลังจะขึ้นเฟส 2 เพราะตอนนี้สมาชิกกันคนแล้ว มีพี่น้องเข้ามาเรื่อยๆ ต้องมาคุยกันว่าจะชี้ยบอย่างไร ถ้าพี่น้องสามารถมีบ้านของตัวเองได้จะมีกี่คน” สมพร หารพรม เจ้าหน้าที่มูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย

ด้านคนไร้บ้านที่กลายมาเป็นคนที่มีบ้านแล้วและกำลังจะมีบ้านหลังใหม่ให้เพื่อนก็มีการวางแผน เตรียมความพร้อมไว้เช่นเดียวกัน พี่แดง จากชุมชนใหม่คนไร้บ้านพุทธมณฑลสาย 2 เล่าว่า “พวกเรามีการออมที่ดินและปลูกบ้าน ที่ปลูกแล้วมีบ้านเดียวกับบ้านรวม เมื่อวาน (24 มิถุนายน 2560) คุยกันว่าจะออมสมทบเท่าไร และหมูนมาสร้างบ้านให้คนอื่นต่อเท่าไร ออมตามกำลังที่เราส่งได้ เงินที่ออมมาจากงานรับจ้างทั่วไป และงานของพวกเรา งาน หจก.คนไร้บ้าน”

3. กระบวนการสื่อสารและการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย: “การเดินทางแพ และฉายหนังเร่”

เพื่อสื่อสารเพิ่มความเข้าใจ สร้างความสัมพันธ์ กับคนไร้บ้านในที่สาธารณะจุดต่างๆ โดยใช้วิธีการแบ่งทีม กำหนดเส้นทางการเดิน เพื่อให้ครอบคลุมกับจุดที่มีคนไร้บ้านพักอาศัย และเดินเยี่ยมพูดคุยกับคนไร้บ้าน โดยนำ น้ำร้อน เครื่องดื่ม เช่น กาแฟ อาหาร และยา เป็นสื่อในการเข้าถึงคนไร้บ้าน และเป็นการช่วยเหลือในเบื้องต้นด้านสุขภาพ เป็นการเดินเพื่อกุศลภาพ ประเมินภาพรวมปัญหา การเคลื่อนย้ายของคนไร้บ้าน และการสื่อสารข้อมูล โดยมีการจัดกิจกรรมเหล่านี้เป็นประจำทุกเดือน จนเกิดความสัมพันธ์ที่ดีกับคนไร้บ้าน ในบางจุดสามารถรวมกลุ่มเป็นกลุ่มย่อยได้ โดยใช้วิธีการฉายหนังเร่ เป็นสื่อในการสร้างความเข้าใจ มีการนัดประชุมเป็นประจำ และดึงให้เข้าร่วมกิจกรรม และเป็นสมาชิกของเครือข่ายคนไร้บ้านในระยะต่อไป กิจกรรมเหล่านี้ เป็นพื้นที่เรียนรู้ให้กับกลุ่มคน องค์กร หน่วยงาน และบุคคลทั่วไปเข้าร่วมเพื่อเรียนรู้เรื่องราวของคนไร้บ้าน จึงถือเป็นการสื่อสารกับสังคมทางตรง

1) กิจกรรมเดินทางแพ และจัดตั้งกลุ่มย่อย การเดินทางแพ เป็นศัพท์เฉพาะกลุ่มที่ใช้เรียกกิจกรรมการเดินทางสำรวจ พูดคุยสอบถามทุกข์สุขกับคนไร้บ้านที่อาศัยอยู่ตามที่สาธารณะต่างๆ ในกรุงเทพมหานคร จังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดขอนแก่น ในการทำกิจกรรมได้แบ่งคนไร้บ้านที่เข้าเป็นสมาชิกกลุ่ม/เครือข่ายเป็นทีม รับผิดชอบในการเดินเยี่ยมคนไร้บ้าน เช่น

- ทีมสนามหลวง - ริมคลองหลอด (กรุงเทพมหานคร) เส้นทางเดินบริเวณสนามหลวง ริมคลองหลอด
- ทีมหมอชิต - บางซื่อ (กรุงเทพมหานคร) เส้นทางเดิน สถานีขนส่งหมอชิต สวนรถไฟ สวนจตุจักร สถานีรถไฟสามเสน สถานีรถไฟบางซื่อ
- ทีมประตูท่าแพ เชียงใหม่ เริ่มจากท่าแพ กาดหลวง กาดสันป่าข่อย ถนนนวรรัตน์ ลานท่าแพ และใกล้เคียง กาดประตูช้างเผือก กาดธานีรินทร์ กาดประตูเชียงใหม่ อนุสาวรีย์สามกษัตริย์ และบริเวณใกล้เคียง
- ทีมขอนแก่น เส้นทางเดินมี 4 เส้นทาง ได้แก่ สถานีรถไฟขอนแก่น สนามกอล์ฟ ตลาดออจิระ บขส.เก่า สวนรัชดา และทุ่งสร้าง บึงแก่นนคร ตลาดใต้รุ่ง

ประชุมกลุ่มย่อย พบปะ พูดคุย คนไร้บ้าน เชียงใหม่ เดินกาแพ

พี่อืด คนไร้บ้านจากกรุงเทพมหานคร เล่าถึงที่มาและกิจกรรมที่ทำในช่วงเด็นกาแพว่า “เอ็นจีโอไปดูงานที่ประเทศญี่ปุ่นแบบการเดินชา ก็เอามาประยุกต์เป็นการเด็นกาแพ มีกาต้มน้ำร้อน กินกาแพ โอวัลติน จับเข้าคุยกัน เราไปกลุ่มเล็กๆ เรื่องที่ถามเช่น ทำอะไร เก็บของเก่าได้ทำอะไร ป่วยเป็นโรคอะไร บางคนมีบัตรแล้วไปหาหมอก็ต้องมีช่องทางช่วยเหลือต่างๆ”

คนที่ร่วมเด็นกาแพ ไม่ใช่ใครที่ไหน คือ กลุ่มคนไร้บ้านที่เข้ามาเป็นสมาชิกในกลุ่มมีที่อยู่อาศัยหลบนอน ได้รับสวัสดิการและการพัฒนาด้านต่างๆ แต่ยังมีคนไร้บ้านอีกจำนวนมากก็ยังไม่ได้รับการช่วยเหลือ พวกเขาจึงอุทิศตัวเพื่อช่วยเหลือเพื่อนที่ยังยากลำบากอยู่

“เราได้อยู่ที่ศูนย์บางกอกน้อยมีที่คุ้มแดดคุ้มฝน กินอิ่มนอนหลับ จึงคิดถึงพี่น้องที่ยากลำบากที่ยังมีอีกมาก จึงหาอาสาสมัครไปคุยกับพี่น้องที่ยังไม่มีที่พัก เราพบว่าในพื้นที่เมืองใหญ่ๆ ยังปัญหาคนไร้บ้าน เช่น เชียงใหม่ ขอนแก่น จึงแบ่งทีมกันทำงาน เรารู้บุญคุณที่ได้รับการช่วยเหลือ จึงออกไปช่วยเพื่อน”

ลุงดำ นายกสมาคมคนไร้บ้าน

2) กิจกรรมพบปะคนไร้บ้าน จัดพบปะคนไร้บ้านที่ลานคนเมือง (กรุงเทพมหานคร) เป็นวาระประจำทุกวันพฤหัสบดี โดยใช้การแจกอาหาร และฉายหนังเร่ เป็นสื่อในการชวนคนไร้บ้านพูดคุยถึงปัญหา สถานการณ์ของคนไร้บ้าน โอกาสและช่องทางเข้าถึงสิทธิและสวัสดิการต่างๆ และนัดหมายคนไร้บ้านร่วมกิจกรรม และแก้ปัญหา เช่น การพาคนไร้บ้านทำบัตรประชาชนที่สำนักงานเขต ประสานงานที่หมอ พยาบาล ตรวจรักษา การนัดหมายคนไร้บ้านเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ กับเครือข่ายคนไร้บ้าน เช่น การประชุมประจำเดือน เข้าร่วมรับจ้างทำงานกับทีมช่างคนไร้บ้าน รับขนของ ก่อสร้าง ต่อเติม ตัดแต่งต้นไม้ เป็นต้น

นอกจากนี้ ลานคนเมืองยังเป็นสถานที่เรียนรู้ของกลุ่มต่างๆ ที่ต้องการเข้าใจสถานการณ์ ปัญหา ศึกษา สัมผัสสภาพชีวิต ความเป็นอยู่ ความคิด วิถีชีวิตคนไร้บ้าน ซึ่งระยะหลังลานคนเมืองถือเป็นจุดใหญ่ที่สุด แทนที่สนามหลวงที่มีคนไร้บ้านมาร่วมรับแจกข้าว และพบว่าเมื่อมีคนมาบริจาคข้าว บริจาคทานมากขึ้นตลอดทุกวัน ลานคนเมืองกลายเป็นสถานที่บริจาคทานแห่งใหม่ของคนที่ต้องการทำบุญ ผลในเชิงลบจะทำให้คนไร้บ้านมีลักษณะการพึ่งพิง ถูกอุปถัมภ์ กิจกรรมเหล่านี้ลดทอนคุณค่า และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนไร้บ้านลง จึงย้ายการทำกิจกรรมไปที่บริเวณบ้านอิมใจกรุงเทพมหานคร เมื่อเดือนมิถุนายน 2559 ทำให้สามารถจำกัดคนนอกและทำงานกับคนไร้บ้านได้ง่ายขึ้น

ด้านจังหวัดเชียงใหม่ก็มีการจัดกิจกรรมพบปะคนไร้บ้าน โดยการประสานงานกับเทศบาล

นครเชียงใหม่ พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จังหวัดเชียงใหม่ และหน่วยงานเอกชน ในการจัดเวทีพูดคุยปัญหา กิจกรรมการดำเนินงานของกลุ่มคนไร้บ้าน และการช่วยเหลือกันของสมาชิก รวมถึงการให้บริการตรวจสุขภาพ ตัดผม และรับประทานอาหารร่วมกัน นอกจากนี้ยังได้มีการจัดประชุมสมาชิกทั้งในรูปแบบของการประชุมประจำเดือน เพื่อสรุปการดำเนินงานกิจกรรมต่างๆ ในรอบเดือนของกลุ่มและวางแผนการทำงานต่อ และการประชุมรายสัปดาห์ เพื่อให้สมาชิกได้พบปะแลกเปลี่ยนถึงปัญหา และหาแนวทางการแก้ไขปัญหาร่วมกัน รวมถึง

การชี้แจงยอดเงินและสรุปบัญชีเงินออมต่างๆ ของกลุ่ม

ตัวอย่างกิจกรรมพบปะคนไร้บ้าน เมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2559 ซึ่งได้มีการจัดที่ลานกิจกรรมช่วงประตูท่าแพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เครือข่ายคนไร้บ้านเชียงใหม่พร้อมด้วยหน่วยงานราชการและองค์กรหนุนเสริมร่วมกันจัดงานเครือข่ายร่วมใจ พบปะพี่น้องคนไร้บ้านครั้งที่ 4 กิจกรรมในงานประกอบด้วย การเปิดจุดบริการประชาชนเคลื่อนที่ มีการตรวจสุขภาพฟรี ตัดผม ชุมนชายผลิตภัณฑ์สินค้า

เกษตรอินทรีย์ของกลุ่มคนไร้บ้านเชียงใหม่ ฯลฯ พร้อมด้วยการเสวนาถึงทิศทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตคนไร้บ้านในอนาคตอันใกล้ นอกจากนี้ในงานดังกล่าว ยังได้เน้นการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงาน องค์กร เครือข่ายคนไร้บ้านเชียงใหม่ เครือข่ายคนไร้บ้านกรุงเทพมหานคร เครือข่ายสลัม 4 ภาค และเครือข่ายองค์กรชุมชนคนจนเมืองเชียงใหม่ ซึ่งจะมีความร่วมมือการทำงานร่วมกันต่อไป อาทิ การสำรวจข้อมูลคนไร้บ้าน การพัฒนาที่อยู่อาศัย และการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านต่างๆ เป็นต้น

ผลจากการจัดกิจกรรมพบปะคนไร้บ้าน และการเดินกาแฟสามารถพาคนไร้บ้านที่นอนตามที่สาธารณะ ทั้งลานคนเมือง บ้านอ้อมใจ และหมอซิด ทำบัตรประชาชนได้แล้ว 667 ราย เข้าร่วมกลุ่มอาชีพ 16 ราย ร่วมประชุมที่ศูนย์สุวิทย์ วัดหนู 110 ราย มาอยู่ประจำกับศูนย์พักคนไร้บ้านบางกอกน้อย 10 ราย

4. การดำเนินงานด้านสิทธิ และการเข้าถึงสวัสดิการด้านต่าง ๆ

ที่ผ่านมาได้มีการขับเคลื่อนร่วมกับขบวนการประชาชนเพื่อสังคมที่เป็นธรรมในการอำนวยความสะดวกให้คนไร้บ้าน มีบัตรประชาชน ซึ่งได้มีการนำเสนอให้รัฐบาลจัดตั้งกลไก ในการแก้ปัญหาสิทธิสถานะบุคคลที่กระทรวงมหาดไทย ซึ่งคณะกรรมการ มีการประชุมไปแล้ว 1 ครั้ง ในวันที่ 8 กันยายน 2558 ผลการประชุมทำให้คนไร้บ้านมีโอกาสมีบัตรประชาชนได้ง่ายขึ้น โดยกระทรวงมหาดไทยได้ประสานงานไปยังองค์กรท้องถิ่น ให้อำนวยความสะดวกในการ ทำบัตรประชาชนกรณีที่มีหลักฐานสามารถทำได้ทันที แต่กรณีที่ไม่มีหลักฐานให้ส่งรายละเอียดเฉพาะรายเข้าที่ ประชุมเพื่อหาทางแก้ปัญหาาร่วมกัน สำหรับการอำนวยความสะดวกของหน่วยงานท้องถิ่น กรณีคนไร้บ้าน จังหวัด ขอนแก่น ได้รับความร่วมมือจากนายกเทศมนตรีเทศบาลนครขอนแก่น และรองปลัดเทศบาลนครขอนแก่น ในการ ประสานงาน อำนวยความสะดวกให้คนไร้บ้านทำบัตรประชาชนได้ง่ายและรวดเร็วขึ้น ในส่วนกรุงเทพมหานครได้รับความ ร่วมมือกับสำนักงานเขตบางกอกน้อย อำนวยความสะดวกทำบัตรประชาชนให้คนไร้บ้าน ผลการทำบัตรในรอบ 1 ปี สามารถทำบัตรประชาชนได้แล้วจำนวน 66 ราย ขอนแก่น 22 ราย กรุงเทพมหานคร 44 ราย เชียงใหม่ ซึ่งทำ ให้คนไร้บ้านเข้าถึงสิทธิ และสวัสดิการอื่นๆ เช่น ผู้พิการ และผู้สูงอายุ และการเข้าถึงระบบบริการสุขภาพ

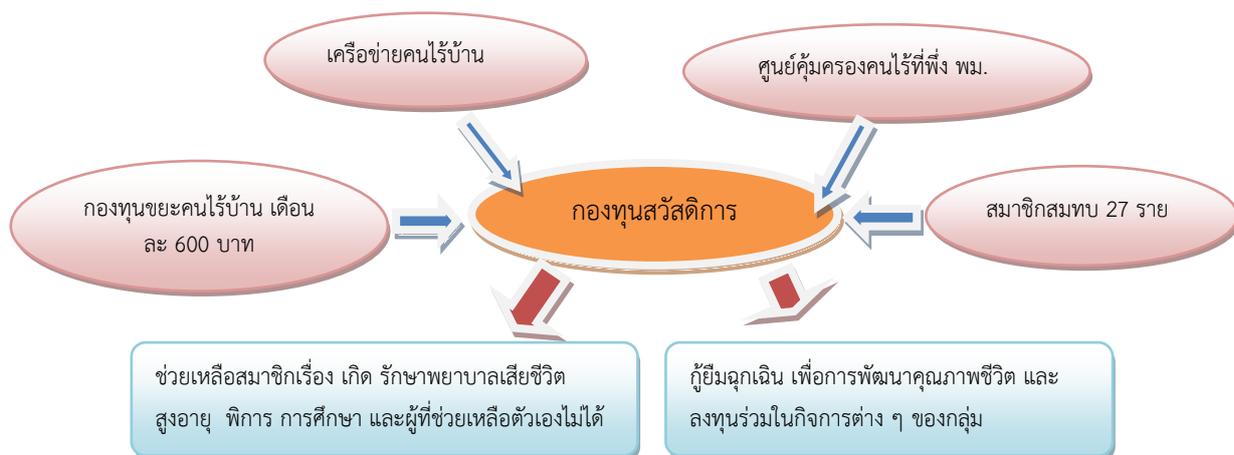

การผลักดันให้เกิดกองทุนการรักษาพยาบาลสำหรับผู้เข้าไม่ถึงสิทธิ ร่วมกับเครือข่ายสลัม 4 ภาค และ เครือข่ายสุขภาพภาคประชาชน ผลักดันให้สำนักงานหลักประกันสุขภาพ มีนโยบายในการรักษาพยาบาลผู้เข้าไม่ถึงสิทธิ โดยมีข้อเสนอให้มีการจัดตั้งกองทุนภายใต้การบริหารงานของสำนักงานหลักประกันสุขภาพ ได้นำเสนอกับ รัฐบาลในการรณรงค์ในวันที่อยู่อาศัยโลก เมื่อวันที่ 3 ตุลาคม 2559 ซึ่งข้อเสนอนี้ได้รับการขานรับจากสำนักงาน หลักประกันสุขภาพ และจะจัดตั้งคณะทำงาน 1 ชุด เพื่อผลักดันให้เกิดการจัดตั้งกองทุนได้จริง

5. จัดตั้งกองทุนสวัสดิการวันละบาท

ดำเนินการใน 2 พื้นที่ คือ กรุงเทพมหานคร และจังหวัดเชียงใหม่ เป็นกองทุนในการช่วยเหลือคนไร้บ้านที่ คลอดบุตร ผู้สูงอายุ คนป่วย การศึกษาเด็ก ให้กู้ยืมเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจ และผู้มีความยากลำบากอื่นๆ โดยจะ พิจารณาเป็นรายกรณี

กองทุนสวัสดิการวันละบาท กลุ่มคนไร้บ้านเชียงใหม่

“ที่อื่นจะเป็นอย่างไรไม่รู้ แต่ที่เชียงใหม่ ถ้าทุกคนจะอยู่ในศูนย์กลุ่มคนไร้บ้านจังหวัดเชียงใหม่ ต้องทำสวัสดิการวันละบาท ตอนนี้มีสมาชิก 30 คน และอีกอย่างที่ยังบังคับกันคือ ขยะกองกลาง ทุกคนต้องสละขยะนำมาเข้ากองกลางทุกวันที 25 ของเดือน เพื่อนำมาสมทบกองทุนให้กองทุนได้โตขึ้น ให้พี่น้องได้ใช้กันถ้วนหน้าไม่ว่าจะมีบัตรประชาชนหรือไม่ก็ตาม เราใช้เงินจากกองทุนนี้มาดูแลกัน เพราะเราไม่สามารถไปเรียกร้องรัฐบาลให้มาดูแลเราได้ทั้งหมด” เดชา จิ่งอุดมชัย เครือข่ายคนไร้บ้านจังหวัดเชียงใหม่

6. พื้นที่เกษตรพึ่งตนเอง

ศูนย์พักแต่ละแห่งมีการดำเนินกิจกรรมเกษตรพึ่งตนเองควบคู่กับการพัฒนาเรื่องที่อยู่อาศัย ซึ่งเป็นการส่งเสริมให้สมาชิกศูนย์ร่วมกันปลูกผัก เลี้ยงสัตว์เพื่อบริโภคภายในศูนย์และจำหน่ายให้กับชุมชนใกล้เคียง ดังนี้

พื้นที่เกษตรศูนย์คนไร้บ้าน สุวิทย์ วัดหนู และชุมชนใหม่คนไร้บ้านพุทธมณฑลสาย 2 ทำแปลงปลูกพืชผักสวนครัว เช่น มะนาว กัลฉ่าย มะม่วง มะละกอ แคนตาลูป แตงไทย ชะอม พริก มะเขือ และผักสวนครัวอื่นๆ รวมทั้งชุดบ่อเลี้ยงปลา เลี้ยงกบ สร้างโรงเลี้ยงไก่ โรงเลี้ยงเป็ด เลี้ยงแพะ และโรงเพาะเห็ด

กิจกรรมทีมเกษตรและเยาวชนคนไร่บ้าน ช่วยกันพลิกฟื้นพื้นที่รกร้างข้างศูนย์คนไร่บ้านสุวิทย์ วัดหนู (บางกอกน้อย) ให้เป็นแปลงผักอินทรีย์เพื่อสร้างความมั่นคงด้านอาหาร และอาชีพของคนไร่บ้าน อีกทั้งยังเป็นการปรับภูมิทัศน์หน้าศูนย์ฯ ให้น่ามอง

พื้นที่เกษตรที่ตนเองของกลุ่มคนไร่บ้านจังหวัดเชียงใหม่ ที่อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่

เดิมที่เลี้ยงได้พยายามในการหาอาชีพเสริม /อาชีพทางเลือกให้กับกลุ่มคนไร่บ้านในจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเริ่มจากการทดลองเพาะพันธุ์ ปลูกพืชผักและเลี้ยงปลาในพื้นที่ว่างเล็กๆ ในศูนย์เดิม ก่อนที่จะขยายไปยังพื้นที่ว่างขนาด 100 ตารางวาของพี่เลี้ยง กลุ่มคนไร่บ้านได้ใช้เป็นที่ร่วมกันในการปลูกผักและเลี้ยงสัตว์ เช่น เป็ด ไก่ แต่ก็ยังไม่ประสบผลสำเร็จนัก เนื่องจาก “คนในกลุ่มเมา ดูแลไม่ดี เป็ด ไก่ ค่อยผักกระจาย กระจาย เป็ด ไก่ หายบ้าง เลี้ยงเล็กเลี้ยง เล็กปลูก”

ต่อมามูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัยซื้อที่ดินได้ 1 ไร่ ในเขตอำเภอสันป่าตอง ปรับพื้นที่เพื่อทำเกษตรอินทรีย์ครบวงจร โดยทำแปลงเกษตร และขุดบ่อเลี้ยงปลา เลี้ยงไก่ เลี้ยงหมู และมีการจัดกิจกรรมอบรม การปรุงดิน และเพาะต้นกล้าจากอาสาสมัครกลุ่มกรีนเรนเจอร์ เพื่อเป็นฐานในการคิดค้นเรื่องการเพาะพันธุ์กล้าไม้ และทำดินถุงจำหน่ายในอนาคต เพื่อเป็นการต่อยอดและเพิ่มทางเลือกใหม่ในการประกอบอาชีพของคนไร่บ้าน และเป็นการรองรับคนไร่บ้านที่เริ่มสูงอายุ

พี่เลี้ยงหาคนมาฝึกอบรมให้ความรู้เรื่องการทำดิน และอบรมเรื่องอื่นๆ ทำให้เริ่มทำแปลงเกษตรและเลี้ยงสัตว์อย่างเป็นจริงเป็นจังเป็นขั้นเป็นอันมากขึ้น ปลูกแทบทุกอย่างทั้งกล้วย ผักกาดจอบ พริก กระเพรา ผักเชียงดา ถั่วฝักยาว ให้คนไร่บ้านได้กินได้ขาย โดยนำไปวางขายที่ร้านกาแฟของพี่เลี้ยงซึ่งอยู่ที่วัดลำเปียง

“ตอนที่อยู่ศูนย์เก่า พอให้ได้กินได้ขาย แต่ยังไม่เป็นรูปเป็นร่าง เพราะพี่น้องเราไม่มีความรู้ด้านเกษตรโดยตรง มีแต่ความรู้ๆ ปลายๆ ตายบ้าง เสียหายบ้าง เหมือนเป็นการทดลอง เมื่อก่อนไม่มีคนดูแลเป็นกิจจะลักษณะ ตอนนี้เริ่มจะเห็นเป็นรูปเป็นร่าง เพราะเริ่มมีคนหลักที่รับผิดชอบ จึงตั้งหลักได้”

โครงการเกษตรผสมผสานปลอดสารพิษครบวงจร จ.เชียงใหม่

พื้นที่เกษตรและผลผลิตจากแปลงเกษตรผสมผสาน ของคนไร้บ้านจังหวัดเชียงใหม่

7. การพัฒนาศักยภาพด้านอาชีพ

“เราเห็นจากที่เขาตื่นแต่เช้าไปสมัครงาน แต่ถูกโกงค่าแรง เอาเปรียบ ไม่จ่ายเงิน จึงคิดสร้างความมั่นคง สร้างการยอมรับ โดยสำรวจความถนัดของคนไร่บ้านแต่ละคน เช่น ช่าง การเกษตร แล้วตั้งกลุ่มอาชีพในนาม เครือข่ายคนไร่บ้านไปรับงาน ซึ่งต้องต่อสู้กับทัศนคติ และพวกเราต้องต่อสู้กับตัวเอง เริ่มรับงานตัดแต่งต้นไม้ ย้าย ของ งานต่อเติม งานเกษตร มีการสรุปมาเรื่อยๆ จนมั่นใจว่ามีทีมพัฒนาต่อยอดได้ จึงจดทะเบียนห้างหุ้นส่วนจำกัด คนไร่บ้านขึ้นมา พัฒนาการของคนไร่บ้านเห็นว่าในมุมหนึ่งที่เป็นผู้ด้อยโอกาสเขาอยากจะมีศักดิ์ศรี เรามีมืออาชีพ อาจจะไม่ชำนาญ แต่ก็พยายามดึงคนที่มีความรู้มาให้คำแนะนำ ให้พี่น้องคนไร่บ้านเข้ามาจัดการกันเอง” สมพร ทหารพรหม พี่เลี้ยงเครือข่ายคนไร่บ้าน เล่าถึงที่มาของการพัฒนาด้านอาชีพของคนไร่บ้าน

ในรอบ 1 ปี ของการจัดตั้งกลุ่มอาชีพคนไร่บ้าน จนสามารถ รับงานภายนอกได้ โดยรับเหมางานตัดแต่งต้นไม้ 4 งาน งานขนย้าย ของ 2 ครั้ง หลังจากนั้นได้พัฒนากลุ่มอาชีพคนไร่บ้าน จดทะเบียน เป็นนิติบุคคลในรูปของห้างหุ้นส่วนจำกัดคนไร่บ้าน จัดตั้งเสร็จในเดือนพฤษภาคม 2559 หลังจากจดทะเบียนได้รับเหมางานปุ๋ย หนอนจาก สสส. และรับงานรื้อถอนเคลียร์พื้นที่ Root Garden จำนวน รับเหมาปุ๋ยกระเบื้องหน้าอาคารสำนักงานพัฒนาสังคม กทม. งานปรับปรุงอาคารศูนย์พักคนไร่บ้านสุวิทย์ วัดหนู (ศูนย์ฯ บางกอกน้อย) **โดยการทุบรื้อ ขนย้ายเศษวัสดุ ระบบไฟฟ้า และทาสี** งานปรับปรุงอาคารท่าเบเกอร์รี่ของกลุ่มคนไร่บ้าน และปัจจุบันได้รับ งานสถาปัตย์ (งานผนัง ประตู หน้าต่าง ไฟฟ้า) อาคารศูนย์พักคนไร่ บ้าน หรือที่ใช้ชื่ออย่างเป็นทางการว่า “ศูนย์ฟื้นฟูและพัฒนา ศักยภาพคนไร่บ้าน จังหวัดเชียงใหม่”

ทั้งนี้ เนื่องจากการรับงานที่ผ่านมามีบางงานที่ได้กำไรและมีหลายงานที่ขาดทุน จากการถอดบทเรียนพบว่า เป็นผลมาจากการขาดประสบการณ์ในการออกแบบและวางแผนการบริหารงาน ทางเครือข่ายคนไร้บ้านจึงได้ร่วมกับ สสส. และ พอช. ซึ่งได้สนับสนุนงบประมาณและบุคลากรในการจัดอบรมให้ความรู้เรื่องช่าง การก่อสร้าง การออกแบบวางแผน รวมถึงการบริหารและจัดการงบประมาณ

งานก่อสร้าง เพื่อเป็นการเพิ่มพูนทักษะความรู้ความสามารถด้านการก่อสร้างและการบริหารโครงการและงบประมาณที่เหมาะสมสอดคล้องกับการรับงานครั้งต่อไป หรือกล่าวง่าย ๆ ก็คือ เป็นการบริหารคน งาน เงิน เพื่อไม่ให้เกิดการขาดทุนดังเช่นที่ผ่านมา โดยในการอบรมดังกล่าว เป็นการฝึกปฏิบัติงานจริงในการปรับปรุงอาคารว่างในชุมชนใหม่คนไร้บ้าน เพื่อจัดทำเป็นสถานที่สำหรับจัดทำเบเกอรี่ของกลุ่มคนไร้บ้าน

อาคารและห้องทำเบเกอรี่ ก่อนและหลังการปรับปรุง โดยฝีมือช่างคนไร้บ้าน จากหจก.คนไร้บ้านจำกัด

นอกจากอาชีพที่เกี่ยวกับด้านช่าง การเกษตรแล้ว ซึ่งมองว่าโดยส่วนใหญ่เป็นงานที่กลุ่มเป้าหมายเป็นผู้ชาย จึงคิดถึงอาชีพของผู้หญิงบ้าง โดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ได้เข้ามาสนับสนุนด้านอาชีพด้านต่างๆ ให้กับกลุ่มคนไร้บ้าน ซึ่งในนั้น คือ การทำเบเกอรี่ เนื่องด้วยเห็นว่ากลุ่มคนไร้บ้านและภาคีมีการจัดประชุมอยู่บ่อยครั้ง และมีความต้องการด้านอาหารว่าง โดยการสนับสนุนงบประมาณในการปรับปรุงอาคารสำหรับทำเป็นที่จัดทำเบเกอรี่ วัสดุ อุปกรณ์ ความรู้ รวมถึงพี่เลี้ยงในการออกแบบวางแผนรวมทั้งพัฒนาผลิตภัณฑ์ เพื่อเป็นการสร้างอาชีพและรายได้ให้กับกลุ่มผู้หญิง ซึ่งที่ผ่านมาได้มีการปรับปรุงอาคารใน

โครงการชุมชนใหม่คนไร้บ้านพุทธมณฑลสาย 2 โดยช่างกลุ่มคนไร้บ้าน และมีการรับสั่งทำเบเกอรี่เพื่อเป็นอาหารวางในการประชุมต่างๆ มาแล้วหลายครั้ง ปัจจุบันยังไม่ได้มีการวางขายหน้าร้าน เนื่องจากอยู่ในช่วงของการคิดค้นและปรับปรุงผลิตภัณฑ์เพื่อสร้างเอกลักษณ์และมูลค่า

ผลงานเบเกอรี่ผลงานของกลุ่มคนไร้บ้าน กรุงเทพมหานคร ซึ่งได้นำมาจัดเป็นอาหารว่างระหว่างการประชุมที่สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน หรือ พอช.

“เนื่องจากอยู่ในงานที่ต้องจัดประชุม มีขนมเบรก และไปเจอกับครูสอนทำขนมปังที่ปลอดภัย ไม่ใส่สาร จึงติดต่อให้มาฝึกอบรมให้กับคนไร้บ้าน เราพยายามทำของคุณภาพดีให้คนในเครือข่ายได้รับประทานและมีรายได้ เริ่มฝึกทำ ตอนนี้มีพื้นฐานการทำอยู่แต่พยายามหาสูตรที่เป็นเอกลักษณ์ เบื้องต้นใช้ชื่อโฮมเลส มีขนมปัง 2 – 3 สูตรที่ทำอยู่ แต่ยังไม่พอใจเพราะยังไม่เป็นเอกลักษณ์ของเรา ตอนนี้ทำตามออเดอร์ยังไม่ได้หาตลาดหรือวางร้าน เพราะยังมีสิ่งที่จะต้องปรับปรุง” ญาณิกา อักษรนำ เจ้าหน้าที่จาก สสส. ผู้รับผิดชอบโครงการพัฒนาด้านอาชีพ

เส้นทางชีวิต และคุณภาพชีวิต: เรื่องเล่าจากคนไร้บ้าน

พีโต้ หรือนายเดชา จึงอุดมชัย อายุ 53 ปี สมาชิกกลุ่มคนไร้บ้านจังหวัดเชียงใหม่ เป็นคนจังหวัดราชบุรี เป็นลูกบุญธรรมของพ่อแม่ชาวไทยเชื้อสายจีน ด้วยความที่ “อะไรๆ ก็กู” และการที่พ่อแม่พูดไม่ได้ใส่ “ไอ้ลูกไม่มีพ่อแม่” และถูกตีบ่อยครั้ง เมื่อสะสมมานาน จึงได้หนีออกจากบ้านอยู่หลายคน แต่ไปได้ไม่นานแม่ก็ตามกลับมา หลังเรียนจบชั้นประถม 6 จึงหนีออกจากบ้าน แอบไปอยู่บนเรือรับ – ส่งสินค้าไปยังต่างประเทศที่พ่อเคยทำงานอยู่ ใช้ชีวิตอยู่บนเรือโดยการทำงานแลกร้านอาหารและค่าจ้าง อาศัยหลับนอนอยู่ในตู้คอนเทนเนอร์ จนกระทั่งอายุประมาณ 17 – 18 ปี ได้กลับบ้านมาเพื่อทำบัตรประชาชน และหลังจากปลดประจำการทหารเกณฑ์แล้วกลับไปทำงานบนเรือขนส่งสินค้าต่อ

พีโต้แต่งงานกับภรรยาชาวสิงคโปร์ มีลูก 2 คน และเปิดสำนักงานตัวแทนนำเข้าและส่งออกสินค้า (ซิปป์) อยู่ที่นั่น ในช่วงเศรษฐกิจตกต่ำ ประมาณปี 2539 ได้ขายกิจการและกลับมาอยู่ประเทศไทย (ครอบครัวไม่ได้มาด้วย) เพื่อมาดูแลแม่ที่ป่วย

หลังจากแม่เสียชีวิตแล้ว ในปี 2547 ได้มาอยู่ที่จังหวัดเชียงใหม่และแต่งงานกับคนในพื้นที่ โดยอาศัยอยู่กับครอบครัวของภรรยา และเช่าแผงค้าขายเล็กๆ น้อยๆ อยู่ในตลาด เช่น ผ้าพันคอ ผ้าฝ้ายทอมือ ความสัมพันธ์ของพีโต้กับครอบครัวภรรยาไม่ค่อยดีนัก “เข้ากับเขาไม่ค่อยได้ เขายอมรับเราไม่ได้” เมื่อภรรยาเสียชีวิตในปี 2553 จึงย้ายออกมา กลายเป็นคนไม่มีบ้าน อาศัยหลับนอนอยู่ที่สถานีรถไฟเชียงใหม่ได้ 1 – 2 ปี จึงพบกับเอ็นจีโอที่ทำงานกับคนไร้บ้าน “พีเอ็น” หรือนายันทชาติ หนูแก้ว เจ้าหน้าที่มูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัยซึ่งลงไปเยี่ยมเยียนคนไร้บ้านอาทิตย์ละครั้ง แต่เนื่องด้วยเกรงว่าจะถูกหลอก จึงใช้เวลาในการสังเกตการณ์อยู่หลายเดือนกว่าจะตัดสินใจเข้าร่วมกลุ่ม

“เขาลงไปคุย ทำไมมานอนที่นี่ เขามีกลุ่มให้ไปรวมกัน เราก็ไม่รู้ว่าจะถูกหลอกไหมก็เลยไปสังเกตการณ์ก่อน เขามาหาอาทิตย์ละครั้ง เดือนหนึ่ง 4 หนจนเกิดความคุ้นหน้ากัน แรกๆ กลัวว่าจะหลอกให้ไปทำงานหรือหลอกใช้ประโยชน์จากรา เพราะเคยมีคนมาจ้างคนไร้บ้านให้ไปช่วยยกของ เข็นของให้กับแม่ค้าที่มาขายของตลาดประตูท่าแพ แล้วให้เงินไม่เต็ม เช่น บอกว่าให้ 300 บาท แต่เอาจริงๆ ให้แค่ 100 เดียว เรามารู้ความจริงจากเจ้าของแผงว่าให้เงินค่าแรงผ่านคนมาติดต่อด่วนละ 300 บาท จึงรู้ว่าถูกหลอก จากนั้นจึงรวมตัวกับคนไร้บ้าน 7 – 8 คน มารับจ้างโดยตรง

เอ็นจีโอมาแนะนำตัวจึงกล้าๆ กลัวๆ ประมาณ 3 – 4 เดือน ค่อยๆ เขยิบไปดูว่าเขาทำอะไร จริงอย่างที่เขาวาหรือไม่มี กลุ่มพูดคุย ไปดูอยู่ 1 – 2 เดือน เขาบอกว่าทำงานอยู่มูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัยที่กรุงเทพฯ จากที่เห็นว่าไม่เสียหายอะไรจึงเข้าร่วมกลุ่ม”

การเข้า “กลุ่ม” หมายถึงการเข้าเป็นสมาชิก “กลุ่มคนไร้บ้าน” (ก่อนที่จะเปลี่ยนมาเป็นเครือข่ายคนไร้บ้าน) พีโต้ได้ร่วมทำกิจกรรมต่างๆ กับกลุ่มด้วย เช่น การออมเงินสวัสดิการวันละบาท เงินออมธนาคารคนไร้บ้าน

“ออมวันละบาท ตอนนั้นไม่กลัวว่าเขาจะโกง ถ้าจะโกงจริงๆ ก็เอาไปเลย เราหาเงินได้อาทิตย์ละประมาณ 500 บาท จ่ายเดือนละ 30 บาทเอง เอาไปเหอะ เพราะเราไม่มีบัตรประชาชนเอาเงินฝากธนาคารก็ไม่ได้ เราฝากครั้งละ 30 บาท เป็นสวัสดิการรักษาตอนเจ็บป่วย และก็ฝากเงินกับธนาคารคนไร้บ้าน เราก็ฝากสะสมไป ถ้าเราไม่

ฝากบางที่เราใช้เงินไม่ควบคุม บางที่เรานอนตรงนั้นตรงนี้ก็กลัวเงินหาย เพราะเวลานอนอยู่มีเด็กดมกาว คนขี่มา ขี่ยามารีดไถ ไม่ให้ก็ถูกทำร้าย มีเพื่อนถูกคนพวกนี้ตีตายมาแล้ว แต่ถ้าฝากเงินมันปลอดภัยกว่าแล้วเขาบอกว่าจะ เบิกเวลาไหนก็ได้ ตอนนั้นฝากอยู่ประมาณ 5 – 6 เดือน มีเงินหลายร้อยบาท เราก็กินทีละ 50 บาทบ้าง เอามาซื้อ ข้าวกิน เพราะช่วงหน้าฝนแม่ค้าไม่มาขายของเราก็ไม่มีรายได้”

พี่ไต้งมีรายได้จากการรับจ้างขนของให้กับแม่ค้าขายของในตลาดถนนคนเดินย่านประตูท่าแพ และเก็บ ขยะขาย “พอได้เก็บเงินฝากก่อน 100 บาท เหลือติดตัว 400 กินเต็มที่ ก๋วยเตี๋ยวที่ไนท์บาร์ซ่าชามหนึ่ง 30 – 40 บาท บางทีชามเดียวก็ไม่อิ่ม กิน 2 ชาม 80 บาท แป๊บซี น้ำ ก็ร้อยกว่าบาทแล้ว อาทิตย์หนึ่งต้องใช้ให้ได้ใน 400 บาท แต่ถ้าบางที่ไม่พอก็ต้องไปขอข้าววัดบ้างแต่เขาก็ไม่ให้ มีอดตีนตี่ๆ ทำไม่ไปทำมาหากิน เขาปฏิเสธในการให้”

การประกอบอาชีพเก็บขยะ แรกๆ ได้เงินไม่มากเพราะไม่มีตัวช่วย แต่เมื่อเข้ากลุ่มมีเงินออมสามารถเบิก มาซื้อรถเข็นทำให้เก็บขยะได้มากขึ้น “เก็บขยะแรกๆ ไม่มีรถเข็นเดินแบกกระสอบบ้าง ถูงบ้างเก็บของไม่ได้ มาก ได้วันละ 30 – 50 บาท แต่พอมีเงินฝากธนาคารเบิกมาซื้อรถเข็นส่วนตัวคันละ 500 บาท ทำให้เก็บของได้ เยอะขึ้น ขายได้ทีละ 100 – 200 บาท เลยพอมีเงินกินมีเงินใช้”

ก่อนที่พี่ไต้งจะมาอยู่ที่ศูนย์พักที่ตั้งอยู่ริมถนนลอยเคราะห์ ซอย 3 นั้น ได้พักอยู่ที่สถานีรถไฟ ใช้ห้องน้ำที่ นั้นค่าบริการครั้งละ 3 บาท บางครั้งไปอาบน้ำซบถายที่ปั้มน้ำมันเพราะไม่เสียค่าบริการ แต่เมื่อไปบ่อยๆ เขาก็จะ ไม่ได้รับอนุญาต จึงต้องเปลี่ยนไปปั้มน้ำมันอื่น ๆ หรือไม่ก็เปลี่ยนหน้ากันไป ส่วนที่หลบนอนเป็นพื้นที่โล่งๆ มีเพียงผ้าห่มที่ เก็บมาจากถังขยะหมักคลายหนาว “เก่าๆ เปื้อนๆ เหม็นๆ ก็เก็บมาใช้ เพราะเราไม่สามารถซื้อมาใช้ได้” ศาลาที่พัก แบ่งเป็น 2 ฝั่ง อยู่กัน 2 กลุ่มแยกเป็นพวกที่กินเหล้ากับไม่กินเหล้า

เมื่อเข้ามาอยู่ในศูนย์ ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น มีที่หลับที่นอน มีเพื่อนให้ได้คุยแลกเปลี่ยนและถกเถียง ถึงแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของพวกเขาและคนไร้บ้านคนอื่นๆ มีกองทุนสวัสดิการดูแลยามเจ็บป่วย มีบัตร ประชาชนอีกครั้ง มีรายได้เพิ่มขึ้นจากการประกอบอาชีพเก็บขยะ คัดแยกขยะ และยังได้รับการพัฒนาศักยภาพ และความเข้มแข็ง โดยเป็นแกนนำในการพบปะเยี่ยมเยียนพี่น้องคนไร้บ้านในจังหวัดเชียงใหม่ ผ่านกิจกรรมการ เดินกาแฟ และยังทำหน้าที่ในการสร้างความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านในชุมชนใหม่

เมื่อสมาคมคนไร้บ้านได้ซื้อที่ดินเพื่อ ก่อสร้างศูนย์พักคนไร้บ้าน หรือชื่อที่เรียกอย่างเป็นทางการว่า “ศูนย์ฟื้นฟูและพัฒนาศักยภาพ คนไร้บ้าน เชียงใหม่” เมื่อต้องมาสร้างบ้านอยู่ใน ชุมชนใหม่ จึงต้องมีการสร้างและสาน ความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านในชุมชน โดยพี่ไต้งรับ หน้าที่ในการสื่อสารทำความเข้าใจให้เพื่อนบ้าน เกิดการยอมรับและไม่รังเกียจคนไร้บ้าน

“ประชาสัมพันธ์ศูนย์กับชุมชนเพื่อนบ้าน พี่ใหม่เขต 3 ประสานงานกับรอบบ้าน ทำความ เข้าใจกับชุมชนที่เราอยู่อาศัยว่าเรามาทำอะไร ตอน

แรกเขาไม่รู้จักคนไร้บ้าน พอรู้แรกๆ ก็ถึงรับกึ่งสู้ ก็ให้ช่วยกันดูแลกันอย่าให้ถึงกับรังเกียจเฉียดฉิวที่ สาเหตุที่ต้อง ทำความเข้าใจเพราะมีพี่น้องเราที่เป็นคนขี่มาซึ่งบางครั้งมักจะส่งเสียงดัง เอะอะโวยวาย เราก็ก่อนมาคุยกับชุมชน ที่เราจะต้องอยู่ว่าเรามาเพื่อพัฒนาตนเอง เริ่มแรกเขาไม่รู้จัก บางคนก็พยายามที่จะทำความรู้จัก จนตอนนี้ก็เริ่มคุ้นกัน ดี เราเริ่มจากทำน้ำยาล้างจาน ทำน้ำหมักชีวภาพ แล้วก็แจกให้กับพี่น้องในชุมชนได้ใช้ ทำโครงการเอาขยะแลก ผัก เขาก็ให้การสนับสนุนดี เขาก็บอกว่าน่าสนใจนะ นำให้โอกาส เราก็กินว่าต้องทำที่อยู่ หากจะให้ไปนอนข้าง

ถนนมันก็ไม่ดีไม่งาม เขาก็ขอคนละก้าว อย่าทำความเดือดร้อนให้กับเขา อย่าทำในสิ่งที่ไม่ควรทำ มีอะไรคุยกัน ซึ่งก็ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี”

พินรินทร์ เอื้ออมรรัตน์ อายุ 53 ปี คนไร้บ้าน จังหวัดเชียงใหม่ แต่เป็นคนกรุงเทพฯ โดยกำเนิด เกิดมาพร้อมด้วยสภาพร่างกายที่ไม่สมบูรณ์ เพราะเป็นโรคโปลิโอ ในวัยหนุ่มหากินด้วยการค้าขายเล็กๆ น้อยๆ ในปี 2545 จึงออกจากครอบครัว ขึ้นรถไฟจากกรุงเทพฯ มาจังหวัดเชียงใหม่เนื่องจากได้ยินชื่อเสียงเรื่องการท่องเที่ยวติดอันดับต้นๆ ของเมืองไทย โดยมีเงินติดตัวมาเพียง 1,000 กว่าบาท

เริ่มต้นชีวิตที่เชียงใหม่ด้วยการเป็นคนไร้บ้าน เพราะไม่มีเงินที่จะไปเช่าที่พัก จึงใช้ชีวิตและหลบนอนอยู่ในย่านประตูท่าแพกลางเมืองเชียงใหม่ อาศัยนอนตามม้านั่งหรือตามริมคูเมืองอยู่นานหลายเดือน ก่อนที่จะตัดสินใจเข้าไปอยู่ในสถานสงเคราะห์จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อจะได้มีที่พักเป็นหลักแหล่ง มีข้าวกิน ไม่ต้องดิ้นรนไปวันๆ แต่ก็อยู่ได้ไม่นาน ก็ต้องออกมาใช้ชีวิตเป็นคนไร้บ้านอีกครั้ง

“มากินนอนอยู่ที่ศาลา 8 เหลี่ยมอยู่ 3 วัน 2 คืน จนกระทั่งเงินหมดเหลือติดตัวอยู่เพียง 100 กว่าบาท จึงได้ตัดสินใจนั่งรถแท็กซี่ไปยังสถานสงเคราะห์ ได้เล่าปัญหาให้เจ้าหน้าที่ฟังและต้องการให้จัดหาที่อยู่ให้ จากนั้นจึงให้ลงชื่อแล้วพาไปอยู่ที่สถานกักกันคนเร่ร่อน สติไม่ดี อยู่ที่ศูนย์แห่งนั้น เจ้าหน้าที่ไม่ค่อยมายุ่ง พี่น้องต่างคนต่างใช้ชีวิตของตัวเอง มีคนใจบุญทำกับข้าวมาให้กิน จากนั้นเขาก็พาไปอยู่ที่ศูนย์ฝึกอาชีพคนพิการ ก็ได้ฝึกอาชีพงานเย็บจักร อยู่มาได้ 1 ปี หมดโควต้าจึงออกมาอยู่ข้างนอก”

ปี 2549 มาอยู่ที่ท่าแพ เริ่มอาชีพขายอาหารปลา ไม่เดือดร้อนเรื่องอาชีพ แต่ไม่มีค่าเช่าบ้านเลยต้องนอนอยู่แถวนั้น จนปี 2551 เครือข่ายคนไร้บ้านเข้ามาทำกิจกรรมที่เชียงใหม่และชักชวนให้เข้าร่วมกลุ่ม จึงเข้ามาอยู่ที่ศูนย์พักคนไร้บ้าน ทำกองทุนที่อยู่อาศัย กองทุนคนไร้บ้าน สวัสดิการวันละบาท “พี่น้องจ่ายคนละ 30 บาท/เดือน ไปหาหมอเอาซองยามาแลกเงินช่วยเหลือ ถ้าพักค้างได้ 50 บาท/คืน เป็นค่ารถค่ากิน”

หลังจากที่หมดสัญญาเช่าอาคารพาณิชย์ พินรินทร์ได้ไปอยู่ที่แปลงเกษตรอินทรีย์ในอำเภอสันป่าตอง ซึ่งอยู่ห่างจากตัวเมืองเชียงใหม่ราว 20 กิโลเมตร โดยรับหน้าที่ดูแลเรื่องพืชผลการเกษตรและเลี้ยงเป็ดเลี้ยงไก่

แม้ว่าจะมีที่อยู่ที่หลบนอนไม่ต้องตากแดดตากฝน แต่พินรินทร์ ยังประสบปัญหาเรื่องปากเรื่องท้อง เนื่องด้วยความพิการทางร่างกายจึงมีข้อจำกัดเรื่องการประกอบอาชีพ แปลงเกษตรก็ยังไม่ผลผลิตน้อย ไม่พอจำหน่าย และการอยู่ในพื้นที่ห่างจากตัวเมืองทำให้มีรายได้ไม่เพียงพอ ต้องอาศัยการสนับสนุนจากองค์กรพี่เลี้ยง รายได้เล็กๆ น้อยๆ จากการเข้าร่วมทำกิจกรรม และการดูแลจากกองทุนสวัสดิการ

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะอยู่ห่างไกลจากตัวเมือง แต่พินรินทร์ก็ยังแบ่งเวลาเข้ามาในเมืองเพื่อร่วมกิจกรรมของกลุ่มอย่างต่อเนื่อง และหวังว่าเมื่อศูนย์พักแห่งใหม่ก่อสร้างเสร็จเรียบร้อยแล้วจะกลับเข้ามาอยู่ในเมืองอีกครั้ง พร้อมกับมีอาชีพใหม่ที่สามารถสร้างรายได้ให้พออยู่รอดได้

พี่อ้วน หรือนางสาวแจ่มจันทร์ สุริยา (แต่ใครๆ มักจะเรียกว่าป้าอ้วน) อายุ 50 ปี เป็นคนอำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ เดิมอยู่กับแม่และพี่สาวซึ่งมีอาชีพเกษตรกรแต่ไม่มีที่ดินเป็นของตัวเอง เมื่อแม่เสียชีวิตจึงไปทำงานให้กับข้าราชการ (หญิง) ้วยเกษียณ โดยทำหน้าที่เป็นแม่บ้าน เป็นลูกมือช่วยในร้านขายอาหารตามสั่ง และเป็นเพื่อนในการทำกิจกรรมต่างๆ ของนายจ้าง ได้ค่าตอบแทนเดือนละ 1,500 บาท กินอยู่กับนายจ้าง และยังซื้อข้าวของเครื่องใช้จำเป็นให้ด้วย ชีวิตในช่วงนั้นถือว่าไม่ลำบากและมีความสุขระดับหนึ่ง ต่อมาในปี 2550 เมื่อนายจ้างเสียชีวิตจึงมุ่งหน้าเข้ามายังตัวเมืองเชียงใหม่ โดยมาหาเพื่อนเก่าในชุมชนเดิมที่เคยใช้ชีวิตในวัยเด็กในย่านสุสานข้าง

คลาน และขออาศัยอยู่กับคนรู้จักเก่าแก่ในบริเวณสุสานร้างแห่งนั้น และเริ่มหันมาเก็บของเก่าขายตามคำแนะนำของเพื่อน เนื่องจากสภาพร่างกายที่อ้วนและมีอายุมากแล้ว ประกอบกับบริเวณที่พักของเธอเป็นแหล่งพักพิงของคนไร้บ้านที่มีอาชีพเก็บขยะและของเก่า เป็นจึงไม่มีอาชีพไหนที่ดีและเหมาะสมไปกว่านี้

“บ้านเพื่อนเขาอยู่ในสุสานใกล้ๆ กับบ้านที่พักเขาซื้อของเก่า จึงเอารถเข็นคันเล็กๆ มาให้ลองหัดเก็บของเก่า เพราะเขาบอกว่าอายุก็ปุนี่แล้วหางานก็ยาก แล้วก็อ้วนด้วยเราจะไปทำอะไรได้ เขาก็เลยหารถเล็กๆ ให้เดินเก็บขยะแล้วมาขายให้เขา แต่ว่าราคาจะต่างกับที่เรามีสถของเราเอง เช่น หากซื้อ 10 บาท เขาจะซื้อเราแค่ 9 บาทหักค่ารถไป 1 บาททุกอย่างจะหัก 1 บาท”

ส่วนการอยู่อาศัยป้าอ้วนพักในสุสานข้างคลาน ไม่มีน้ำประปาต้องไปอาบรวมกันที่ศาลา มีไฟฟ้าที่ต่อพ่วงจากศาลามายังบ้านสับหระแล้วกระจายไปยังบ้านต่างๆ ซึ่งมีผู้อยู่อาศัยประมาณ 30 – 40 ครอบครัว มีสภาพแออัดไม่ต่างจากสลัมในเมือง

“อยู่กันเยอะที่พักปลูกติดกันเหมือนสลัม ที่ป้าอยู่แทบจะเรียกว่าบ้านไม่ได้ สภาพหลังคาใช้ฟิวเจอร์บอร์ดใส่ก่อนแล้วใช้พลาสติกคลุม ส่วนพื้นเป็นเศษไม้เอามาต่อๆ กัน ผนังทั้งสี่ด้านเป็นฝาโลง บ้านทุกหลังมีสภาพคล้ายๆ กัน มีขนาดประมาณ 2 × 3 เมตร ยกพื้นสูงประมาณ 50 เซนติเมตร บ้านที่ป้าอยู่เดิมเป็นคัดแยกกระดาดของสับหระ ขอซื้อต่อจากเขามา 1,000 บาท เป็นแค่ว่าที่ซุกหัวนอน ต้องอยู่ที่นี้เพราะไม่มีที่ไป”

การใช้ชีวิตโดยส่วนใหญ่ ช่วงกลางคืนออกเก็บหาของเก่าหรือขยะ ส่วนกลางวันคัดแยกของเก่าและพักผ่อน ประมาณปี 2551 – 2552 ได้เจอกับต้นและฟ้าซึ่งเป็นคนที่อยู่ในศูนย์พักคนไร้บ้านเชียงใหม่ ที่มาเก็บของเก่าด้วยกันในตอนกลางวัน ทั้งสองคนชวนป้าอ้วนมาประชุมที่ประตูท่าแพ “ช่วงแรกๆ ไม่ได้เข้าร่วมเพียงแค่มาดูมาเก็บของเก่าแล้วก็ผ่านไป เคยเห็นเขาทำกิจกรรมแต่ไม่ได้สนใจเรามีที่อยู่ในสุสานอยู่แล้ว จนวันหนึ่งไปนั่งอยู่แถวท่า

แพ พ้ามาชวนอีกถ้าเป็นกลุ่มย่อยป้ามามั่งไม่มั่ง พอมาช่วงในสุสานเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงจากการเปลี่ยนนายกเทศมนตรีคนใหม่เห็นว่าในสุสานมีการใช้ไฟฟ้าและน้ำประปาเปลือง จึงตัดไฟตัดน้ำ ทำให้คนในสุสานอยู่กันอย่างลำบาก”

หลังจากที่ในสุสานอยู่กันอย่างลำบากมากยิ่งขึ้น ป้าอ้วนจึงตัดสินใจเข้ากลุ่มและมาอยู่ที่ศูนย์พักคนไร้บ้าน ซึ่งขณะนั้นเรียกกันว่า “ศูนย์ลอยเคราะห์” เมื่อเข้ามาเป็นสมาชิกแบบเต็มตัว ได้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็นการร่วมกิจกรรมเดินกาแฟ พูดคุยกับพี่น้องคนไร้บ้านอื่นๆ ที่ยังไม่เข้ามาอยู่ในศูนย์พัก ทำหน้าที่เป็นคนเก็บเงินและทำบัญชีกองทุนสวัสดิการ

พ็ญวดี อายุ 46 ปี ผู้ซึ่งกลายเป็นคนไร้รากตั้งแต่เกิด ถูกพ่อแม่ทิ้งที่วัดสุทัศน์ตั้งแต่ยังแบเบาะ พออายุได้ 7 ขวบถูกไล่ออกจากวัด จากนั้นจึงเร่ร่อนไปนอนตามวัดต่างๆ พอโตขึ้นก็มาอยู่ที่สนามหลวง มีบางช่วงที่ไปเร่ร่อนยังต่างจังหวัด ก่อนที่จะย้อนกลับมาอยู่แถวหมอชิตจนกระทั่งได้พบกับทีมเดินกาแฟ ซึ่งได้ชักชวนเข้ามาอยู่ในศูนย์พักคนไร้บ้าน

“พอโตเริ่มจะหากินได้ก็ไปอยู่ตามวัดที่เขามีการเล่นละคร พี่ก็ไปกับเขาเรื่อยจนไปถึงโคราช กลับมาก็มา นอนอยู่ที่ใต้สะพาน หมอชิตได้ประมาณ 4 – 5 วัน โด่งก็ไปเดินกาแฟ ชักชวนให้ไปอยู่ ศูนย์หมอชิต ตอนแรกก็ไม่กล้า กลัวโดนจับ เพราะว่าเราไม่มีบัตรประชาชน

เขาถามว่ามานอนที่นี่กี่คืนแล้ว บอกว่า 3 คืนแล้ว เขาถามกินอยู่อย่างไร พี่ก็อดอยากเก็บกับข้าวตามถังขยะกิน โด่งเสนอว่ามี ศูนย์ที่หมอชิต พี่ไปพักนอนนอนที่นั่นได้ มีที่อาบน้ำ ตอนแรกไม่ไว้ใจ บอกว่าขอคิดดูก่อน เพราะคิดว่าเป็นพวกมาจับเราไปอยู่สถานสงเคราะห์ พี่เคยพลาดไปอยู่มาหนหนึ่ง เขาก็ให้ความรู้ สอนให้เราเย็บปักถักร้อย ทำกับข้าว ทำของหวาน พี่ไปอยู่ 2 ปี 6 เดือน

พี่ก็เป็นงานจากที่นั่น มาทำกับข้าวเย็บปักถักร้อยมาทำขายอยู่ข้างนอก

จากนั้นโด่งก็มีอีก เดือนหนึ่งเขาเดินกาแฟ 3 ครั้ง เขาก็ถามพี่ยังไม่ไปไหนอีกหรือครับ ก็เลยบอกว่าวันนี้พี่ตัดสินใจแล้วว่าที่จะเข้าไปอยู่ในศูนย์หมอชิต ไปอยู่ที่นี่ได้ปีกว่าๆ พอศูนย์ยุบก็มาอยู่ที่ศูนย์บางกอกน้อยได้ปีกว่าๆ เหมือนกัน ก็ย้ายไปศูนย์ตลิ่งชัน แล้วก็กลับมาอยู่บางกอกน้อยอีก ก็ย้ายกลับไปกลับมา 4 ปีที่วนเวียนอยู่ในศูนย์เหล่านี้ เพราะไม่เข้าใจคนในศูนย์ว่าแต่ละคนทำไมไม่รักเราเหมือนพี่เหมือนน้อง แค่ถามก็ตะคอกใส่ เราอยู่ข้างนอกไม่มีคนมาว่าเราแบบนี้เลย ไหนบอกว่าศูนย์มีความสุข ก็เลยหนีออกไปอยู่สุพรรณบุรี 4 ปี

ช่วงที่ไปอยู่จังหวัดสุพรรณบุรี ได้ยึดเก็บของเก่าพอมีรายได้เล็กๆ น้อยๆ ประทั่งชีวิต อาศัยหลับนอนตามตึกร้างเพราะไม่มีเงินจ่ายค่าเช่าบ้านหรือห้องพัก แต่อยู่ได้ไม่นานก็ถูกตำรวจมาจับได้ “เขาไม่ให้อยู่ เราก็ร้องไห้ สภาพหนูเป็นอย่างนี้ล้มกระตุกเคลื่อนจะให้ไปทำอะไร อยู่คนเดียว เขาก็ไม่ยอม พอเขาไล่ก็เลยตัดสินใจไปที่อื่นไปเช่าบ้านอยู่ที่นครสวรรค์ได้ 2 เดือนกว่าๆ ก็เป็นหนี้เขา เสร็จแล้วเลยตัดสินใจมาอยู่ที่นี่ (ศูนย์พักคนไร้บ้าน สุวิทย์ วัดหนู) เมื่อวันที่ 7 พฤษภาคม 2560”

คนที่เข้ามาอยู่ในศูนย์ไม่ใช่เข้ามาแล้วจะอยู่ตลอดไป มีบ้างที่เข้าๆ ออกๆ คนที่ออกไปแล้วเชื่อว่าจะไม่กลับเข้ามาใหม่อีก เช่นเดียวกับพ็ญวดี หลังจากที่วนเวียนย้ายไปอยู่ตามศูนย์ต่างๆ จนสุดท้ายก็กลับไปใช้ชีวิตเป็นคนเร่ร่อนอีกครั้ง ด้วยเหตุผลความน้อยเนื้อต่ำใจต่อเพื่อนร่วมศูนย์ที่ไม่เป็นไปตามความต้องการหรือความคาดหวัง ในขณะที่เดียวกันการใช้ชีวิตข้างนอกก็ต้องเจอกับภาวะบีบคั้นหลายประการ ซึ่งเป็นเรื่องที่ใหญ่กว่า ทำให้ปัญหาจาก

การอยู่ในศูนย์ถูกกดทอนลง เช่น ปัญหาจากการไม่มีบัตรประชาชน การรักษาพยาบาล อาชีพ จึงทำให้พี่วุฒิดีหวนกลับเข้ามาอยู่ในศูนย์บางกอกน้อยอีกครั้ง

“เราไม่มีบัตรประชาชน ป่วยก็ไม่มีการรักษา พี่ก็มาคิดว่ากลับไปศูนย์บางกอกน้อยดีไหม ไปตั้งต้นชีวิตใหม่ เราออกมา 4 ปี ก็คงเกินพอแล้ว ก็เลยกลับมาอยู่ที่นี้ใหม่ มาอยู่ที่นี้ก็มารับจ้างถือป้าย ได้วันละ 400 บาท ทำ 4 อาทิตย์ ก็ได้เงินมา 3,000 กว่าบาท ก็เอาไปใช้หนี้เขาแล้วก็ไถของกลับมาอยู่ที่นี้ได้เดือนกว่า”

ในวันที่พูดคุยกับพี่วุฒิ เธอเพิ่งกลับมาอยู่ที่ศูนย์บางกอกน้อย (อีกครั้ง) ได้ประมาณ 3 เดือน ซึ่งมากพอที่จะบอกถึงความแตกต่างระหว่างการใช้ชีวิตหลับนอนตามที่สาธารณะกับการอยู่ร่วมกับเพื่อนๆ ในศูนย์พักแห่งนี้ รวมถึงความเปลี่ยนแปลงหลังจากที่ตัดสินใจเลิกเป็นคนเร่ร่อนได้ว่า “มาอยู่ที่ศูนย์นี้รู้สึกว่ามีชีวิตที่ดีขึ้นกว่าเดิม เพราะไม่มีคนเมาเหล้า ไม่มีคนลักขโมย ไม่มียาเสพติด ยิ่งอยู่กันไปก็ซาบซึ้งเหมือนพี่กับน้อง อย่างพี่เปียกมาอยู่แรกๆ ก็ไม่รู้จักกัน ไม่เข้าใจกัน พอคุยกันก็เหมือนพี่เหมือนน้อง แบ่งกันกิน แบ่งยา มียามีการดูแลเรื่องสุขภาพ มาอยู่ที่นี้โต้งบอกว่าจะทำบัตรให้ แล้วเรื่องโรงพยาบาลจะติดต่อให้อีกทีหนึ่ง

พอมายู่ในศูนย์มีที่หลับนอนสบาย มีห้องใครห้องมัน ไม่ต้องห่วง ไม่ต้องระแวงระวัง และไม่ต้องหวาดระแวงว่าตำรวจจะมาจับ ไม่ต้องกลัวคนมาขอค่าคุ้มครอง มีนะเขามาบอกว่าที่นี่ที่กูนะ ขอค่าคุ้มครอง เอาตั้งค้มา กูอยู่ที่นี้มาก่อน ถ้าได้ตั้งค้มาต้องเอามาให้กู กลัวหลายอย่าง คิดว่าอายุ 46 แล้ว ไม่อยากจะเร่ร่อนไปไหนอีกแล้ว”

เมื่อเทียบกับเมื่อก่อนตอนที่ยังเร่ร่อนไปเรื่อย ถือว่าคุณภาพชีวิตเมื่อเข้ากลุ่ม มีที่หลับนอนเป็นหลักแหล่ง ดีกว่ากันมาก “ตอนที่อยู่สนามหลวงเข้าห้องน้ำของสาธารณสุขที่เป็นรถมาจอดให้ฟรีตั้งแต่ 2 โมงเช้าถึง 3 ทุ่ม ทำให้มีที่เข้าห้องน้ำ ส่วนที่อาบน้ำมาใช้ตรงคลองหลอด เสียค่าอาบน้ำ 10 บาท พอเข้าขึ้นมาก็ไปกินข้าวที่วัดชนะสงครามตรงตรอกข้าวสาร

ตอนทีนอนที่เจดีย์ขาวนั้นน่ากลัวมาก ต้องเช่าเสื่อนอนแล้วก็เหมือนให้เขาดูแลเรา เขาบอกว่าไม่ต้องกลัวเช่าเสื่อผมนอนแล้ว ผมดูแลเต็มที่ มีให้เช่าเสื่อนอนผืนละ 20 บาท พอตื่นมาทรัพย์สินเราก็ไม่หาย เขาดูแลเราเสร็จสรรพเรียบร้อย นอนข้างนอกเราต้องห่วงเรื่องทรัพย์สินของเราว่าจะหายไหม บางทีผืนก็ตกนอนไม่ได้”

นอกจากนี้ อยู่ในศูนย์ไม่โดดเดี่ยว มีการดูแล มีเพื่อนให้คำปรึกษา ช่วยหางานให้ทำ “เมื่อก่อนอยู่ตัวคนเดียวไม่มีใครให้ปรึกษา เรากินเราอยู่ หางานก็เป็นเรื่องของเร แต่พอมายู่ที่นี่มีเพื่อนให้ปรึกษา มีพี่มีน้องมีการดูแลกัน มีปัญหาที่ปรึกษากันได้ เช่น พี่ตอนนี้สุขภาพหนูก็ไม่ค่อยแข็งแรง งานถือป้ายก็ไม่ค่อยมี จะไปทำอะไรกันดี เราอยู่ที่นี้ต้องมึงงานทำ ใครมึงงานอะไรที่ไหนก็ชวนกันไป ได้เงินมาเรากันไว้ก่อนเลยเป็นค่าน้ำค่าไฟ 200 บาท”

พี่เปียก หรือสนั่น ปานเฟื่อง อายุ 62 ปี เป็นคนบางซื่อ กรุงเทพมหานคร ออกจากบ้านครั้งแรกเมื่อปี 2516 ใช้ชีวิตเป็นตังเกเร่ร่อนอยู่กลางทะเลนานถึง 5 ปี จนในปี 2521 ขึ้นจากเรือมาใช้ชีวิตอยู่บนฝั่งได้ไม่นานก็แต่งงานกับภรรยาชาวอุดรธานี อยู่ด้วยกันมาจนมีลูก 2 คน จากนั้นจึงกลับไปลงเรืออีกครั้ง ซึ่งเมื่อกลับเข้าฝั่งก็พบว่าภรรยาหนีไปมีสามีใหม่ จึงหันกลับไปเป็นตังเกอีกครั้งก่อนที่จะกลับขึ้นมาแล้วพบว่าพ่อแม่ได้เสียชีวิตแล้วบ้านที่เคยอยู่ถูกขายต่อ และเจ้าของบ้านรายใหม่จำหน่ายชื่อออกให้ไปอยู่ที่ทะเลเปียนบ้านกลาง จึงทำบัตรประชาชนไม่ได้ มีเพียงบัตรเหลืองที่ทำไว้เมื่อครั้งก่อนติดตัว

เมื่อกลับมาไม่มีบ้านอยู่ พี่น้องที่มีก็ไม่รู้ว่าอยู่ที่ไหนเพราะ

แยกย้ายกันไปหมดแล้ว จึงได้ไปเช่าห้องพักอยู่ในย่านที่ไม่ไกลจากสนามหลวงมากนัก นานเข้าเงินเก็บที่มีเพียงเล็กน้อยหมดลง ประกอบกับไม่มีงานทำ จึงต้องออกมาใช้ชีวิตอยู่บริเวณแถวสนามหลวงและได้สะพานพระราม 7 โดยใช้ชีวิตอยู่ในที่สาธารณะประมาณ 1 ปี ก่อนที่จะเข้ามาพักอยู่ในศูนย์พักคนไร้บ้านสุวิทย์หนูในช่วงหลังการปรับปรุงเสร็จเมื่อ 3 เดือนที่ผ่านมา

“ก่อนหน้านั้นตั้งแต่ขึ้นมาจากเรือก็เข้าบ้านอยู่กับเพื่อน ไม่มีงาน จะค้าขายก็ไม่มีทุน พอไม่มีเงินจ่ายค่าเช่าห้องก็เลยมานอนที่สนามหลวง ช่วงแรกผมอยู่ที่หน้ามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พุดง่าย ๆ คือ รอเขามาบริจาคอย่างเดียว แต่ก็โชคดีเข้าขึ้นมามีคนศึกษาเอาข้าวไปให้ 2 – 3 วันติดๆ เลย บางครั้งก็เอาเงินมาให้ด้วย บางวันก็มีเศรษฐีเอาข้าวขามาแจก ข้าวห่อใหญ่พิเศษแล้วเอาเงินเหน็บมาด้วย แต่ไม่เยอะประมาณ 10 กว่าห่อ ก็ได้เรื่อยๆ

ตอนแรกที่มานอนก็คิดว่าเหมือนคนตายแล้ว ไม่รู้ว่าจะไปทางไหนแล้ว มาอยู่สนามหลวงเป็นปี เราไม่ได้ทำอะไรอยู่ไปวันๆ มีข้าวแจกกลางคืน ตอนเย็นถ้าเขายังไม่มาแจกนะซื้อลูกชิ้น 10 บาท ข้าวเหนียว 5 บาท ก็อยู่ได้ ตอนเช้าต้องเสียเงินหน่อยเพราะมีคนเอาข้าววัดมาขายต่อมันก็ได้ราคาถูก 10 บาท มีข้าว 2 ถัง แยก 2 ถัง มีขนมด้วย แล้วแต่เขาจะจัดให้ 10 บาทกินกันจนอิม พอป่วยๆ หรือเย็นก็จะมีคนขับรถเอาอาหารมาแจก พอเย็นๆ หน่อยจะมีมาหลายเจ้า พุดง่าย ๆ คินหนึ่งมี 3 – 4 กล่อง ไม่เคยที่ไม่มีของมาแจก”

ในความเป็นจริงไม่เชื่อว่าพวกเขาจะไม่อยากทำงาน แต่เนื่องด้วยโอกาสที่มีน้อยกว่าคนอื่น “อยู่สนามหลวงก็อยากทำงาน แต่เราไม่มีบัตร และร่างกายเราก็ไม่ไหว เขากลับทำงานให้เขาไม่คุ้ม เมื่อก่อนนั่งรอ บางทีมีคนมาชวนไปยกของก็ไป เข้าๆ มีผู้รับเหมามาถามว่าไปทำงานไหม แล้วเขาก็รับไป เย็นก็จ่ายค่าจ้าง บางที่เป็นงานหนักๆ เราก็ไม่ไหว พอไม่มีใครมาจ้างก็กินข้าววัด”

จุดเปลี่ยนเกิดขึ้นเมื่อมาเจอกับทีมเดินกาแฟที่มาพร้อมกับของที่จำเป็นของคนไร้บ้าน “น้ำอืดเป็นคนที่ดีติดตามผมตลอด เขามากับคุณโด่งและใครอีกหลายๆ คน ทีมเดินกาแฟ เขามีไปทูกอย่างมียากันยุง ยาแก้ไอ แก้ไอ แก้หวัด มีหมัด มีข้าว บางทีก็มีบางเจ้าเขาเอาเสื้อ เสื้อ มาแจก”

เครือข่ายคนไร้บ้านที่ไปจัดกิจกรรมเดินกาแฟที่บริเวณใกล้ๆ สนามหลวง ได้มีการพูดคุยสอบถามที่มาที่ไปและสภาพปัญหาที่เผชิญ จึงได้รับคำแนะนำและช่วยเหลือในเรื่องการทำบัตรประชาชน ซึ่งเครือข่ายไม่ได้ทอดทิ้งมีการติดตามอย่างต่อเนื่อง จนใกล้จะเป็นผลสำเร็จ พร้อมทั้งชักชวนให้เขามาอยู่ศูนย์พัก “เริ่มแรกผมออกจากบ้านตั้งแต่ตอนทำบัตรประชาชนครั้งที่ 2 ครั้งแรกได้บัตรขาว ครั้งที่ 2 ได้บัตรเหลือง ผมจึงใช้บัตรเหลืองมาตลอดจนบัตรหายไปแล้ว

ตอนนั้นผมไม่มีบัตร คุณโด่ง คุณอืด ลุงดำ และอีกหลายๆ คนที่ช่วยเราก็ก็นำให้ผมไปค้นดูที่ต้นข้าว ตอนแรกที่ผมไปทำบัตรครั้งแรกมีพี่อืด ลุงดำ อืด (ผู้หญิง) แล้วก็หนุ่ย มาดูแลดีมาก แนะนำให้ทำอย่างนั้นอย่างนี้ไปค้นแล้วพบว่าทางนี้แจ้งไปว่าทะเบียนผมถูกจำหน่ายไปแล้ว 39 ปีที่ผมไม่ได้ทำบัตร ผมก็อยู่มาได้ มารัฐบาลนี้ลำบากมาก เพราะตรวจทุกอย่าง ไปไหนก็ไม่ได้ ขึ้นรถไฟก็ต้องตรวจ

นายทะเบียนสัมภาษณ์ซักประวัติผม ว่าพ่อแม่พี่น้องชื่ออะไร อยู่ที่ไหนบ้าง เขาก็เลยค้นหาในคอมพิวเตอร์ ผมก็เลยเจอลูกชายและน้องชาย เขาบอกว่า 2 คนนี้มีชีวิตอยู่เขาเลยจัดการโทรให้ลงมาทั้ง 2 คน ลูกอยู่อุดร น้องชายอยู่เชียงราย ลงมาทำบัตรที่บางซื่อนามสกุลเดียวกันมายืนยัน พอทำเสร็จแล้วผมก็ให้กลับเลย พอคุณอืดพาผมไปทำบัตร ก็ไม่มีคนเซ็นรับรองประเภทที่นามสกุลเดียวกัน ทายาทจริง ที่นี้เขาติดงานกันหมดมาไม่ได้ผมก็เลยยังไม่ได้บัตร แต่มีเลข 13 หลัก ถ้ามีคนมารับรองก็ได้บัตรเลย ลูกบอกว่าจะลงมาทำให้

พอตรวจสอบแล้วว่าเรามีตัวตนจริง มีพ่อแม่ญาติพี่น้องที่อ้างอิงได้ บอกชื่อแล้วตรงกับทะเบียนบ้านเก่าที่เขาค้นเจอ เขาก็ถามว่าจะให้เข้าทะเบียนบ้านไหน ผมก็บอกว่าเข้าที่บ้านเลขที่ 11/24 (บ้านเลขที่ของศูนย์คนไร้บ้านสุวิทย์ วัดหนู) เพราะน้ำอืดเป็นคนให้ไป”

พี่เปี้ยกเล่าให้ฟังถึงวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปหลังจากที่มาอยู่ที่ศูนย์แห่งนี้ไม่ว่าจะเป็นเรื่องความสุขที่ได้นอนหลับอย่างเต็มอิ่ม มีเพื่อน มีที่อยู่อย่างปลอดภัย ได้รับโอกาส และอยู่อย่างมีศักดิ์ศรี “ผมเข้ามาอยู่ที่ศูนย์นี้ประมาณ 3 เดือน อยู่ที่นี่ผมสบายใจทุกอย่าง การอยู่เหมือนพี่น้อง เป็นกันเอง น้ำมีอาบ การนอนตื่นตอนไหนก็ได้เขาไม่ว่า แต่ขอให้ทำงานอย่าอยู่เฉยๆ ใครจะทำหรือไม่ทำไม่รู้แต่สิ้นเดือนมาต้องมีเงินจ่ายค่าน้ำค่าไฟ 250 บาท เป็นค่าบำรุงเราหาที่ไหนได้ง่าย 250 บาทแล้วมีที่อยู่ ไม่แพงหรอก ขอให้เรามาจะเท่านั้นแหละ เขาให้โอกาส บางทีก็ได้เสื้อผ้า สบู่ คนที่ไม่มีจริงๆ เขาก็จัดหามาให้

ที่นี่เขาก็แนะนำเรื่องอาชีพ จะทำงานใหม่ จะค้าขายก็มีทุนให้ คุณเอ๋กระจกเงา เขาประสานงานกันหากต้องการขายของเขาก็พาไปเอาของมาขาย ชั้นแรกเขาจะลงทุนให้ก่อนโดยการให้ของมาขายเพื่อเก็บเป็นทุน แต่ครั้งที่ 2 ต้องซื้อแล้ว ถ้าขายแล้วไม่ไปซื้อก็ช่วยไม่ได้ เขาช่วยแค่ครั้งเดียวของที่เขาให้มีเสื้อผ้า กระเป๋า เป็นของที่เขาบริจาคมาอีกทีหนึ่ง

มาอยู่ที่นี่นอนสบายไม่ต้องลุกผวาตอนกลางคืน เมื่อก่อนต้องระวังพวงรถสี่ชมพู 1300 จะมาย่องอยู่เรื่อย และพวกเทศกิจจะคอยแฉ้ง คอยจ้อง พวกนี้มองเราเหมือนขยะ”

ณ วันนี้พี่เปี้ยกมีความสุขกับอาชีพใหม่ที่เหมาะสมกับตัวเองด้วยการเป็นผู้ให้เข้าพระ มีรายได้พอเลี้ยงปากเลี้ยงท้อง “ผมมาได้อาชีพที่นี่ ตอนนั้นผมขายพระอยู่ที่หน้าศาลาอาญาบ้าง โรงไฟฟ้า องค์การโทรศัพท์บ้าง คนมีเงินจะซื้อ เพราะเห็นแล้วสงสาร ยิ่งงาก็ซื้อบางทีวันหนึ่งก็ 500 บาท อย่างที่ไม่ได้ก็ 300 บาท เคยไม่ได้เลยก็มี ไม่ใช่ว่าจะได้ทุกวัน อยู่ที่ว่าฝนจะตกไหม พระนี้บางทีเขาก็ให้มาบ้าง มีพระเก็บบ้างดีบ้างเอาหมด ขายได้ก็จะเอามาซื้อไม้กวาดบ้างที่ภูบ้านบ้าง เอามาไว้ที่ศูนย์ให้พวกเราได้ใช้นี้แหละ เพราะพระเราก็ได้มาฟรีๆ”

สำหรับอนาคตข้างหน้ายังไม่สามารถกำหนดได้ ในเบื้องต้นหวังที่จะใช้ศูนย์แห่งนี้เป็นที่พักพิงในยามบั้นปลายของชีวิต “เราอายุมากแล้วตัวคนเดียวคิดว่าจะอยู่ที่นี่ไปเรื่อยๆ เขาก็ไม่ได้ไล่ เขาอยากให้อยู่ ถ้าผมไม่เจอน้ำอืด ไม่เจอชุดนี้ก็ไม่รู้จะเป็นยังไง ตอนนั้นผมคิดว่าป่วยก็ข้างมัน ตายก็ข้างมัน นอนอยู่หน้าธรรมศาสตร์ ไม่สบายเดินไม่ได้ก็มี มาอยู่ที่นี่เขาก็ถามเป็นยังไงบ้าง กินข้าวหรือยัง เขาดูแลดีมาก”

พี่เล็ก นายสวัสดิ์ คชบาล อายุ 52 ปี เป็นคนบ้านกรวด อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เดิมมีบ้านมีครอบครัวเหมือนคนทั่วไป แต่หลังจากเจอพิษน้ำท่วมเมื่อปี 2554 ถูกให้ออกจากงานประกอบกับปัญหาครอบครัวจึงออกจากบ้านมาเพื่อคลายเครียด จนมาเจอคนไร่บ้านและทดลองใช้ชีวิตแบบคนไม่มีบ้านจนติดใจไม่ยอมกลับ

“เมื่อก่อนผมทำงานอยู่โคกบูตา แล้วเกิดเหตุการณ์น้ำท่วมปี 2554 ดวงของเราจับฉลากให้ออก และก็มีปัญหาทางครอบครัว ตอนแรกคิดว่าจะออกมาคลายเครียด มาจากอยุธยาแล้วมาเตร่อยู่แถวสนามหลวง เพราะคนส่วนใหญ่เขาก็จะมาอยู่กันแถวนั้น รู้ว่ามีที่ให้เราอยู่ได้ ตอนแรกก็เห็นเขาอยู่กันก็ลองอยู่บ้างว่าจะเป็นอย่างไง แต่พออยู่แล้วก็ไม่อยากจะกลับไป ไม่อยากไห้เขาพูดว่าลูกบ้านนี้ไปไม่รอด ก็ไม่อยากจะกลับไปไห้เขาพูดเข้าหูพ่อแม่

ห้องพักร่วมตัวในศูนย์ไร่บ้านสุวิทย์ วัดหนู

วันที่มาก็มาชุดเดียว คิดว่าจะออกมากลายเครียด เปิดสมีงค์วัน 2 วัน ผมนั่งอยู่คนเดียวก็จะมีคนเข้ามาถามลุงมานั่งทำอะไร เขาเป็นคนเร่ร่อนมาก่อน เราก็คุยเฮฮากันไป เขาก็บอกวันนี้ไปเอาข้าวที่วัดนั้นเขาแจก พออยู่ๆ ไปแล้วมันสนุกที่อยู่เพลิน ทุกวันนี้ผมกลับไปบ้านได้นะ แต่กลับไปแล้วอาจจะไม่ได้กลับมาอยู่อย่างนี้”

ส่วนการดำรงชีวิตก็ไม่แตกต่างจากที่เปี้ยกมากนัก อยู่สนามหลวงกินข้าววัด รอรับของบริจาค และถูกชักชวนเข้ามาอาบน้ำ นอนพักที่ศูนย์คนไร้บ้านตลิ่งชัน เมื่อปี 2557 “วันไหนตามวัดหรือศาลเจ้ามีแจกข้าวสาร แจกของเราก็ไปรับแล้วเอามาขายกัน พอเป็นเงินเลี้ยงปากเลี้ยงท้องเราไปคนที่ไม่กินเหล้าอย่างผมเงิน 100 บาทใช้ได้ 3 วัน เช้าเราก็ไปหากินที่วัด เช่น วัดสังฆทานเรากินจนอิ่ม แล้วเย็นก็ซื้อข้าวเหนียว 1 ห่อ หมู 1 ไม้ ก็อยู่ได้แล้ว

กลางวันผมมานั่งแถวสนามหลวง มีตมหน่อยพวกที่สนิทกันมีแหล่งนอนที่หัวลำโพง เขาก็มาตั้งต้นกันว่ามีที่ไหนแจก ถ้าไม่มีที่แจกเราก็ไปวัดสังฆทานเพราะที่นั่นมีโรงงานให้กินจนถึงเที่ยง กินกันจนอิมบายก็กลับมาจับกลุ่มอยู่กันที่สนามหลวง มีพวกจิตอาสาลงไป พอเห็นอยู่เป็นกลุ่มเขาก็ถามว่ากินข้าวกันหรือยังแล้วก็มีข้าวมาแจก

เมื่อก่อนที่เสาชิงช้า ลานคนเมือง ตอนที่พ่อหลวงยังไม่สวรรคต มีมูลนิธิกระจกเงา เครือข่ายคนไร้บ้านไปทุกวันพลุหีส แจกข้าวแจกยา บางทีทำข้าวต้มไป พอเย็นๆ วันพลุหีสผมก็ไปนั่งรอแล้วที่ลานคนเมือง เพราะเป็นของศูนย์คนไร้บ้าน พี่อืด โด่ง หนูยาก็ไปบอกว่าพี่น้องคนไหนที่จะอาบน้ำก็มาที่ศูนย์บางกอกน้อยได้เลย ที่แรกผมก็คิดว่ามันจริงหรือเปล่า ผมปรึกษาเพื่อนว่าลองมาอาบน้ำดูใหม่ ที่เขาคุยมันจริงหรือเปล่า

ชุดผมมี 10 กว่าคน พอมาดูแล้วเห็นว่าจริงก็เลยอยู่กันที่นี่ เดิมนอนกันอยู่ข้างนอกพากันมาพัฒนาพื้นที่เมื่อก่อนด้านหน้าไม่มีพื้น พวกผมมาเทพื้นกันเองแล้วกินนอนที่นี่ เช้าก็ออกไปหากิน มาที่นี้ต้อย่างหนึ่งเขาก็หาหมอน หามุ้ง ผ้าห่มให้ หลังๆ โด่งเห็นว่าพี่น้องไม่มีเขาก็หาถ้วยหาชามมาให้ บางทีก็หุงข้าวไว้ให้ แต่เราต้องมีสปิริตของตัวเอง ทำอย่างไรให้มีเงิน เพื่อเอามาจ่ายค่าน้ำ ค่าไฟ”

ส่วนเรื่องอาชีพ ตอนที่อยู่ที่สนามหลวงก็มีงานรับจ้างบ้างเป็นบางครั้ง แต่เมื่อเข้าร่วมเครือข่ายคนไร้บ้าน พี่เลี้ยงหาอาชีพใหม่ที่เหมาะสมกับคนไร้บ้าน จนยกระดับเป็นธุรกิจของกลุ่มคนไร้บ้าน

“มีคนจับรถมาหาคนงาน เขาก็จะตัดคนไป พวกที่มีกลิ่นไม่อาบน้ำเขาจะไม่เอา ช่วงนั้นมีกลุ่มผมที่นั่งอยู่ไป 5 คน ยกของแป็บเดียวก็ได้แล้ว 400 บาท ตอนนั้นเราก็พอมีเงิน พอเข้ามาอยู่ที่นี้โด่งก็หาอาชีพให้ทำ โด่งถามว่าพี่ถนัดเรื่องอะไร ประปา ไฟฟ้า ผมก็พอได้ งานที่สี่ก็พอได้ เขาก็หากลุ่มอาชีพให้”

กลุ่มอาชีพที่ว่า คือ การจัดตั้ง หจก. คนไร้บ้าน จำกัด ที่ผ่านมารับงานปูตัวนอน ตัดแต่งต้นไม้ งานขนย้าย งานระบบไฟฟ้าและทาสีศูนย์พักสุวิทย์ วัดหนู พี่เล็กเป็นหนึ่งในทีมงาน และยังรับบทบาทเป็นผู้ดูแลเรื่องการเงินและการเงินของเพื่อนสมาชิก “ตั้งแต่มี หจก.เราก็มีงาน เขาให้ผมดูแลสมาชิกด้วยกันที่ไปทำงาน ลงมือทำด้วยสอนลูกน้องด้วย กลุ่มคนไร้บ้านที่มาทาสีเดินสายไฟ แล้วโด่งให้ดูแลเรื่องเงินของกลุ่มอาชีพข้างด้วย ซึ่งพี่น้อง 7 ชุมชนมีรายได้จากอาชีพนี้ ทำงานมาแล้วใครเบิกเงินไปเท่าไรแล้วจดบัญชี พอทำงานได้เงินโด่งจะตั้งกติกาให้เบิกเงินได้ส่วนหนึ่ง ที่เหลือเก็บออมไว้แล้วทุกวันที่ 10 เราเอารายการมาดูว่าใครมีเงินฝากไว้เท่าไร เป็นการบังคับให้

เราเก็บเงินและใช้จ่ายอย่างประหยัดด้วย อย่างงานปูตัวนอนที่ สสส. ผมมีเงินเหลือ 20,000 – 30,000 บาทที่สะสมไว้กับพี่เลี้ยง พี่น้องเราได้บ้านเพราะเงินก้อนนี้”

เมื่อมีงานทำ มีเงินมากพอที่จะออมเพื่อบ้านหลักแรกได้ พี่เล็กจึงเป็นหนึ่งในกลุ่มคนไร้บ้านที่ขยับจากศูนย์พักบางกอกน้อย มาอยู่บ้านของตัวเองที่ชุมชนใหม่คนไร้บ้าน พุทธมณฑลสาย 2 หรือที่พวกเขาเรียกกันจนติดปากว่า “7 ชุมชน” โดยเลือกบ้านในรูปแบบที่ตนเองมีกำลังส่งไหว “ตอนนั้นโง่ถามว่าใครอยากได้บ้าน ผมก็ไม่คิดอยากได้ ช่วงที่ปรับปรุงศูนย์ไม่มีที่อยู่เขาให้ไปอยู่ที่ 7 ชุมชน ผมก็เลยไปดูว่าไปมาลำบากไหม ที่แรกเราไม่รู้เวลารถไฟเข้าออกก็ลำบากหน่อย พออยู่ไปรู้เวลารถไฟก็ดีขึ้นหน่อย เขาก็ถามพี่เล็กเอาบ้านไหม ผมตั้งใจเอาเพราะว่าเรามีแรงส่งเราต้องทำให้ได้

ที่แรกผมไม่คิดว่าจะมีบ้านอยู่ ผมคิดว่าอาจจะเร่ร่อนไปเรื่อยๆ แต่พอเข้าไปแล้วมันก็ดีขึ้น ถ้าผมจะเอาบ้านเดี่ยวก็ได้ แต่เอาบ้านรวมก่อน ออมเดือนละ 400 จ่ายค่าน้ำค่าไฟต่างหาก จ่ายเงินคืนค่าบ้านค่าเช่า ค่าที่”

ปัจจุบันนี้พี่เล็กคิดว่าตัวเองมีความสุขพอสมควร จากการเปลี่ยนตัวเองจากครั้งหนึ่งเคยเป็นคนไร้บ้าน มา มีบ้านอยู่เป็นของตัวเอง แม้ว่าจะเป็นเพียงบ้านส่วน แต่ก็มาจากน้ำพักน้ำแรงของตัวเอง มีงานทำและยังได้ทำงานช่วยเหลือเพื่อนไร้บ้านคนอื่นที่ยังไม่มีบ้านอยู่ โดยร่วมประชุมและร่วมกิจกรรมเดินกาแฟกับเครือข่ายคนไร้บ้านอยู่เป็นประจำ “ปัจจุบันคิดว่ามีความสุขดีแล้ว จากที่เราสร้างมา เดิมเราเป็นคนเร่ร่อน ชีวิตเรา 2 ปีนี้ทำงานของเครือข่าย เข้ามาก็อยู่กับเครือข่าย คลุกคลีกับเครือข่าย ไปประชุม ไปเดินกาแฟ วันก่อนไปเจอเพื่อนรุ่นเดียวกัน เขาบอกว่ารู้อย่างนี้ไปอยู่กับลุงก็ดีแล้ว เขาเห็นสภาพเราแต่งตัวเรียบร้อย สะอาด” และมีความสุขจากการที่ได้เห็นเพื่อนๆ คนไร้บ้านด้วยกันมีชีวิตที่ดีขึ้น “อย่างพี่ไก่อีกก่อนแกกินเหล้า สูบบุหรี่ ตอนนั้นก็ดีขึ้น ลดเหล้า บุหรี่และมีเงินเก็บ... อ้อดเป็นอีกคนหนึ่ง ชีวิตเขาก็ดีขึ้น เมื่อก่อนเขาไม่ค่อยมีเงิน บางทีก็ไม่มีงานไม่มีรายได้ พอมาทำงานกับเราแล้วก็มีเงิน มีความสุขกันดีขึ้น ไปทำงานก็เฮฮากันไป”

ความเปลี่ยนแปลง/คุณภาพชีวิตที่ได้รับการพัฒนา

ความเปลี่ยนแปลง/สิ่งดีๆ ที่เกิดขึ้น

จากการพูดคุยกับกลุ่มคนไร้บ้าน พบว่าเมื่อเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มคนไร้บ้าน เข้าร่วมกิจกรรม เข้าร่วมอยู่ในศูนย์พักแล้ว ทำให้คุณภาพชีวิตชีวิตของพวกเขาดีขึ้นกว่าแต่ก่อนที่ต้องเร่ร่อนนอนอยู่ตามที่สาธารณะ ดังเช่น มีความปลอดภัยมากขึ้นกว่าแต่ก่อน มีเพื่อนไม่โดดเดี่ยว การทำบัตรประชาชน มีทางเลือกในการประกอบอาชีพมากกว่าเดิม ซึ่งส่งผลให้มีรายได้เพิ่มมากขึ้น บางคนถึงกลับได้มีบ้านของตัวเองอีกครั้ง/มีบ้านหลังแรกเป็นของตัวเอง

มีที่หลับนอนอย่างมีความสุข โดยไม่ต้องหวาดระแวงจากการตรวจจับของหน่วยงาน และพวกเจ้าถิ่น

“มาอยู่ที่นั่นนอนสบายไม่ต้องลุกกวาดตอนกลางคืน เมื่อก่อนต้องระวังพวกกรรณสูต 1300”

“พอมายู่ในศูนย์มีที่หลับนอนสบาย มีห้องใครห้องมัน ไม่ต้องห่วง ไม่ต้องระวังระวัง และไม่ต้องหวาดระแวงว่าตำรวจจะมาจับ ไม่ต้องกลัวคนมาขอค่าคุ้มครอง มีนะเขามาบอกว่านี่ที่กูนะ ขอค่าคุ้มครอง เอาตั้งค่า กูอยู่ที่นั่นมาก่อน ถ้าได้ตั้งค่ามึงต้องเอามาให้กู กลัวหลายอย่าง”

ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน การอยู่ข้างนอก นอนในที่สาธารณะต้องระวังพวกลักขโมย และกริดไถเพื่อขอค่าที่หลับที่นอนหรือค่าคุ้มครอง หากไม่มีหรือไม่ให้อาจจะถูกทำร้ายร่างกายได้ “พวกตมกวาริตไถ ไม่ให้ก็ไล่ตี” “นอนข้างนอกต้องห่วงเรื่องทรัพย์สินของเราว่าจะหายไหม” เมื่อมาอยู่ในศูนย์พักทำให้มีความปลอดภัยมากขึ้น “เข้ามาในศูนย์ ความปลอดภัยมากขึ้น ไม่ต้องหวาดระแวงว่าจะมีใครมาริตไถ มาทำร้าย”

ไม่โดดเดี่ยว มีเพื่อนร่วมคิดและให้ปรึกษา การอยู่ข้างนอกแม้ว่าบางครั้งจะมีเพื่อนอยู่กันเป็นกลุ่ม 5 คน บ้าง 10 คนบ้าง แต่เรื่องที่คุยกันเปลี่ยนไป “เราอยู่ในศูนย์ไม่โดดเดี่ยวเหมือนอยู่ข้างนอก อยู่ข้างนอกกินเหล้า นอน หลับ แต่อยู่ในศูนย์คนมาก ได้คุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันมาก ความคิดเริ่มแตก เช่น คุยกับพี่เลี้ยงที่เป็นเอ็นจีโอแล้วเขาชวนคิดต่อว่าทำไมเราไม่ทำแบบนี้ ถ้าทำแบบนี้แล้วเราจะเป็นอย่างไง ทำไมเราไม่ปลูกผักแล้วทำเป็นโลโก้ของเรา นี่เป็นเรื่องที่เราพูดคุยกันในกลุ่มเพื่อนที่พักด้วยกันในศูนย์”

ได้รับสถานะ มีบัตรประชาชน เข้าถึงสิทธิตามที่คนไทยพึงมีพึงได้ เป้าหมายหนึ่งของการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนไร้บ้าน คือ การคืนสถานะประชาชนคนไทย ผ่านการมีบัตรประชาชน ซึ่งพบว่าที่ผ่านมามีคนไร้บ้านหลายคนไม่มีบัตรประชาชน บางคนไม่มีมาตั้งแต่เกิด บางคนเคยมีแต่ด้วยความที่ออกจากบ้านมานานแล้วไม่ได้ไปทำบัตรใหม่เมื่อบัตรหมดอายุ จึงกลายเป็นคนเถื่อนถูกมองเป็นพลเมืองชั้นรองจากคนไทย บางครั้งถูกปฏิบัติไม่ดี และเลือกปฏิบัติ ไม่นับรวมถึงการเข้าถึงสิทธิต่างๆ ที่พึงจะได้ โดยเฉพาะการรักษาพยาบาลและสวัสดิการต่างๆ จากรัฐ ซึ่งเมื่อเข้าร่วมกับเครือข่ายคนไร้บ้าน ได้มีการช่วยประสานและดำเนินการในเรื่องการทำบัตรประชาชน ซึ่งได้ผลมาหลายราย “เรามายู่กับกลุ่มได้บัตรประชาชน” “ถ้ามีบัตรเราใช้สิทธิรักษา 30 บาทได้ ถ้าไม่มีบัตรนี้แย่อยากก็ต้องซื้อแต่พารากิน ไปหาหมอก็ไม่ได้” “หางานทำยาก เพราะไม่มีบัตรประชาชน”

มีทางเลือกในการประกอบอาชีพมากกว่าเดิม มีรายได้เพิ่มมากขึ้น การเข้ามาอยู่ในศูนย์พัก มีพี่เลี้ยง มีเพื่อนคอยดูแลและให้คำแนะนำในด้านต่างๆ รวมถึงเรื่องอาชีพ เช่นที่เชียงใหม่ “ตอนที่พักอยู่ศาลาก็เห็นพี่น้องมีแต่เก็บขยะหรือไม่ก็นั่งขอทาน มาอยู่ที่ศูนย์แล้ว มีทางเลือกการทำงานมากกว่าเดิม มีอาชีพกว้างขึ้น เก็บขยะ รับจ้างเซ็นรถแม่ค้าขายของจากตลาดไนท์บาร์ซ่า มาทำแพ บางทีก็รองานตอนเช้า งานก่อสร้าง เป็น รปภ. เพิ่มจาก 3 อาชีพเป็น 5 อาชีพ ช่องทางทำมาหากินมากขึ้น” สำหรับที่กรุงเทพมหานคร ได้มีการรวมกลุ่มกันจัดตั้ง หกจ. คนไร้บ้าน เพื่อเพิ่มทางเลือกในการประกอบอาชีพ และยังได้มีการพัฒนาศักยภาพยกระดับความสามารถเพิ่มจากเดิม เช่น ฝึกกลุ่มอาชีพช่าง จากการรับงานในช่วงแรกๆ มีทั้งทำไร่และขาดทุน จนนำมาสู่การอบรมพัฒนาศักยภาพด้านการออกแบบ การบริหารจัดการงานก่อสร้าง ผ่านการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ โดยใช้โครงการปรับปรุงอาคารทำเบเกอรี่ของกลุ่มแม่บ้านคนไร้บ้าน ยกระดับไปสู่การรับงานตกแต่งศูนย์ฟื้นฟูและพัฒนาศักยภาพคนไร้บ้านจังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น

มีรายได้เพิ่มมากขึ้น “ในศูนย์มีกิจกรรมหลักๆ คือ การรับซื้อของเก่าจากพี่น้องคนไร้บ้าน เรามีโกดัง มีงานคัดแยกขยะประเภทต่างๆ ทำให้มีรายได้จากการคัดแยกขยะ และขายขยะที่คัดแยกแล้วได้ราคาสูงกว่าเดิม เพิ่มรายได้จากเอามาขายที่ศูนย์ เราทำงานกับกลุ่มได้เงินเพิ่มอีกโลกรั่มละ 1 - 2 บาท ได้ตั้งค์เพิ่ม ทำเยอะได้เยอะ”

ความสำเร็จหรือความภาคภูมิใจ

หลายคนมักจะมองว่าคนเร่ร่อน คนไร้บ้านจะทำอะไรได้ แต่จะมีใครรู้บ้างว่าพวกเขาสามารถรวมตัวกันต่อรองกับรัฐจนเป็นผลมาหลายครั้ง ทั้งในส่วนของรัฐท้องถิ่นและรัฐกลาง เริ่มตั้งแต่ยุคแรกๆ ในช่วงที่มีการปิดสนามหลวง ถือเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้พวกเขาลุกขึ้นมาต่อสู้ร่วมกับพี่เลี้ยงในการเรียกร้องสิทธิที่พวกเขาพึงมี พึ่งได้ แม้ว่าจะไม่ง่ายและใช้เวลานาน แต่ก็ส่งผลด้วยดีมาถึงปัจจุบัน ตัวอย่างเรื่องราวดีๆ ที่พวกเขาภูมิใจ เช่น

การเรียกร้องจนมีการสนับสนุนงบประมาณในการจัดสร้างศูนย์พักคนไร้บ้าน “จากการผลักดันของ กทม. ตอนแรกพี่น้องคนไร้บ้านต่างกล้าๆ กลัวๆ พอได้มารวมกลุ่มกัน มีตัวแทนพี่น้องคนไร้บ้านได้เป็นตัวแทนเจรจากับรองปลัด กทม. รต.เกรียงศักดิ์ โลหะชาละ เป็นครั้งแรกและก็ได้ผล ได้เงินที่มารองรับ ทำให้เขาเชื่อเชื่อมั่นในตัวเองมากยิ่งขึ้น เราพัฒนามาเรื่อยๆ จนมีศูนย์พักของตัวเอง ที่เกิดจากแรงของพวกเขาในการผลักดัน โดยการสนับสนุนของภาคีต่างๆ จนได้ที่ดินจากการรถไฟฯ และการสนับสนุนจาก พอช. ในการสนับสนุนงบประมาณ”

การเรียกร้องให้รัฐจัดน้ำและไฟฟ้า เช่น คนไร่บ้านได้รวมตัวกันเสนอต่อผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร ในการจัดจุดบริการน้ำดื่มในพื้นที่สาธารณะ และเพิ่มไฟส่องสว่างทางเดิน “แถวคลองหลอดเมื่อก่อนกลางคืนไม่มีไฟฟ้า ไม่มีน้ำกินน้ำใช้ พวกพี่ก็ขอกับผู้ว่าสุขุมพันธ์ เขาเลยเอาไฟฟ้ามาติดตามถนน มีน้ำประปาดื่มได้ ให้พวกพี่สบายขึ้นมีน้ำกินน้ำใช้ ไฟส่องสว่างไม่มีดเปลี่ยว”

ภูมิใจจากการได้รับการยอมรับในฝีมือการทำงาน เช่น ผลงานของ หจก.คนไร่บ้าน “จากการทำงาน สสส. ปลูกหนอน ให้ดีราคาและรับเหมาซึ่งผลงานออกมาเป็นที่พอใจ เขาเอางานคนไร่บ้านเป็นหนึ่งในงานช่าง ขึ้นทำเนียบได้เลยว่าหากมีงานรับเหมาด้านนี้ หจก.คนไร่บ้านเป็นหนึ่งในเป้าหมาย”

“เดิมเรื่องการตัดหญ้า ทำสวนมีคนมารับเหมาทำอยู่ก่อนแล้ว แต่เขาทำไม่เรียบร้อย เจ้าของบ้านซึ่งเป็นเจ้าของผลิตหลอดไฟส่องออก เขาติดต่อให้เราไปทำแล้วพอใจผลงาน เพราะเราไม่ได้ตัดหญ้าเพียงอย่างเดียว เราใส่ปุ๋ยพรวนดินให้เขาด้วย เมื่อวันก่อนติดต่อมาจะให้ไปทำอีก เราพยายามหาจุดขายแถมให้เขาพอใจ”

“ในการต่อเติมศูนย์ (คนไร่บ้านบางกอกน้อย) นี้ เป็นฝีมือเรา 30 เปอร์เซ็นต์ ในการทុบทาสี เดินไฟ ชุดเสา ลงต่อม่อ เราเป็นคนทำเอง เดิมไม่มีชายด้านนอก พอมีเหล็กเหลื่อเราจึงเอามาทำส่วนต่อเติมด้านข้าง เราได้เข้ามาร่วมเพื่อเป็นการเรียนรู้และพัฒนาฝีมือช่างคนไร่บ้าน และยังเป็นส่วนหนึ่งในการก่อสร้างศูนย์พักคนไร่บ้านจังหวัดเชียงใหม่ โดยเราได้นำทักษะจากที่นี่ไปใช้ที่เชียงใหม่”

มีบ้านเป็นของตนเอง ดูเหมือนจะเป็นความภูมิใจสูงสุดของคนไร่บ้าน คือ การมีบ้านเป็นของตนเอง ซึ่งเป็นความภาคภูมิใจของคนในชุมชนใหม่คนไร่บ้าน พุทธมณฑลสาย 2 “ดีใจที่มีบ้านอยู่เป็นของตนเอง”

ข้อจำกัดของคนไร่บ้าน

ทั้งพี่เลี้ยงและคนไร่บ้านเองต่างก็มีความพยายามในการพัฒนาศักยภาพและคุณภาพชีวิตด้านต่างๆ ของคนไร่บ้าน โดยเฉพาะเรื่องที่อยู่อาศัย และอาชีพ ซึ่งก็พบว่าเป็นเรื่องที่ยากกว่าคนปกติทั่วไป เนื่องจากข้อจำกัดบางประการ อาทิ

ความสัมพันธ์เรื่องอาชีพ รายได้ และการมีบ้านที่มั่นคง

“คนแก่ๆ มีอาชีพเก็บของเก่า และงานที่เราทำอยู่ไม่ได้ต่อเนื่อง ไม่มั่นคง ดังนั้น การจะเข้าสู่บ้านมั่นคง อาจจะสะดุด มีเงินส่งไม่ต่อเนื่อง บางเดือนอาจมีงาน มีเงินส่ง บางเดือนไม่มีซึ่งจะส่งผลต่อการออม”

“ถ้าเราจะมีบ้านเราต้องมีงาน มีเงิน มีงานให้เราทำจึงจะไปได้ แต่อย่างเราไม่ค่อยมีใครมาจ้าง”

การพัฒนาศักยภาพด้านอาชีพของ หจก. คนไร่บ้าน

“งานก่อสร้างรับได้เฉพาะงานต่อเติม พยายามพัฒนาให้ทีมช่างมีฝีมือ เดิมมีพื้นฐานอยู่บ้านแต่ยังไม่สามารถดูแลได้ พอบอกว่าคนไร่บ้านจะไปรับงานเจ้าของบ้านอยากช่วยแต่ยังมีข้อกังวล ซึ่งเราต้องพิสูจน์ตัวเอง”

“คนไร่บ้านสามารถรับงานของหน่วยงานราชการได้ แต่เรายังมีปัญหาเรื่องความชำนาญ ความรับผิดชอบ ไม่มีประสบการณ์ในเชิงการบริหาร”

การพัฒนาคนไร่บ้านต้องค่อยเป็นค่อยไป และใช้เวลามากกว่าคนทั่วไป

“ที่นี่เราพัฒนา ทุกคนมีความสามารถ พี่น้องเรามีศักยภาพเพียงพอ แต่ต้องใช้เวลา สำหรับคนไร่บ้านเวลาอาจจะยาวนานหน่อย เวลาเป็นสิ่งสำคัญสำหรับคนไร่บ้าน”

ความต้องการของคนไร่บ้าน

1. ด้านอาชีพ

- มีอาชีพที่มั่นคงถาวร มีรายได้ที่สม่ำเสมอ และมีกองทุนเพื่อกู้ยืมประกอบอาชีพ โดยมีดอกเบี้ยต่ำ

- การพัฒนาฝีมือและอาชีพด้านการก่อสร้าง ให้มีความรู้ ทักษะ ความชำนาญและเครื่องมือ เพื่อสามารถรับงานได้ โดยมีเป้าหมายที่จะเป็นผู้รับเหมาดำเนินการก่อสร้างศูนย์พักคนไร้บ้านแห่งใหม่ที่จะดำเนินการในจังหวัดขอนแก่น และกรุงเทพมหานคร

- การพัฒนาด้านพื้นที่การเกษตรและเลี้ยงสัตว์ โดยการส่งเสริมความรู้ในด้านการคัดเลือกพันธุ์ที่เหมาะสมวิธีการในการเลี้ยง/การปลูก ตลอดจนการลดต้นทุนเพื่อสร้างกำไร และเพิ่มมูลค่าให้กับผลผลิต เช่น การเลือกพันธุ์ปลา พันธุ์ผักที่เหมาะสม และสร้างรายได้สูง การทำอาหารสัตว์แทนการซื้ออาหารสำเร็จรูป การทำปุ๋ยอินทรีย์ การรีดนมแพะ เป็นต้น

- พัฒนาต่อยอดอาชีพของ หจก.คนไร้บ้านให้มีความหลากหลายเพิ่มมากขึ้น เช่น อาชีพทำความสะอาดหรือแม่บ้าน รวมถึงการส่งเสริมด้านอาชีพค้าขาย ธุรกิจของรับซื้อของเก่าโดยมีโรงงานคัดแยกของเก่า รวบรวมและขาย โดยไม่ผ่านพ่อค้าคนกลาง เพื่อสร้างอำนาจต่อรอง

- มีศูนย์จัดการงานรับจ้างทั่วไป “เพราะเราหางานยาก หากมีการขึ้นป้ายหางานเราจะได้งานมากขึ้น ซึ่งพวกเรามีคนมากและหลากหลายความถนัดในงานด้านต่างๆ”

- กระทรวงแรงงานสนับสนุนด้านการฝึกอบรมและออกใบรับรองประกอบวิชาชีพ “กระทรวงแรงงานฝึกอบรมให้เป็นแรงงานมีฝีมือแล้วออกใบรับรองวิชาชีพเพื่อเป็นทางเลือกให้เราสามารถประกอบอาชีพอื่นๆ และมีรายได้เพิ่มมากขึ้น”

- การจัดหาหรืออบรมอาชีพที่เหมาะสมกับคนไร้บ้าน “การอบรมอาชีพเสร็จแล้วเราไม่สามารถนำมาใช้ได้ อบรมแล้วต้องหาตลาด ต้องมีทุน ต้องเข้าใจว่าคนไร้บ้านไม่มีทุน เราต้องยกว่าคนอื่นในเรื่องนี้ การอบรมควรดูสภาพของคนด้วยจะพาไปอ็อกเหล็ก เชื่อมเหล็ก หรือตอนนั้นเอาเราไปอบรมทำยาหอมเพื่อเอามาตนเอง เพราะขายไม่ได้ ไม่มี อย. และเราไม่ใช่คนในชุมชนจะเอาไปขายให้ใครที่ไหน”

“ยิ่งเราเป็นคนเก็บของเก่ามาก่อนมาทำของกินขายเป็นเรื่องยากมาก ต้องหาอาชีพที่เหมาะสมให้กับเรา ที่สามารถอบรมแล้วเอามาทำจริงได้”

2. สิทธิ สวัสดิการ และการรักษาพยาบาล

- ผลักดันเรื่องการเข้าถึงสิทธิการรักษาพยาบาล ซึ่งเป็นเรื่องเร่งด่วนที่คนไร้บ้านต้องจัดการ เนื่องจากมีผู้ป่วย ผู้สูงอายุที่เข้าไม่ถึงสิทธิเป็นจำนวนมาก

- มีกองทุน/สวัสดิการดูแลรักษาพยาบาลยามเจ็บป่วย รวมทั้งการสมทบต่อยอดกองทุนสวัสดิการจากภายนอก เพื่อใช้เป็นกองทุนในการดูแลยามเจ็บป่วยและเป็นค่าทำศพยามเสียชีวิต เนื่องจากปัจจุบันมีเพียงการออมเงินสมทบจากสมาชิกซึ่งเป็นกลุ่มคนไร้บ้านเพียงอย่างเดียว และในช่วงหลังๆ มีการใช้เงินกองทุนเป็นจำนวนมาก เนื่องจากมีคนเสียชีวิตหลายคนและเจ็บป่วยกันบ่อยทำให้เงินกองทุนลดน้อยลง จึงต้องการให้มีการสมทบจากกลุ่ม องค์กรภายนอกเพื่อให้กองทุนเติบโต

- ความยืดหยุ่นในการรักษาพยาบาลคนไร้บ้าน “ต้องมีสิทธิในการรักษาพยาบาล โดยแพทย์ต้องช่วยเหลือ และมีความยืดหยุ่นต่อการรักษาคนไร้บ้าน เนื่องจากหลายคนไม่มีบัตร”

- กระทรวงมหาดไทยดำเนินการเรื่องบัตรประชาชน โดย “พวกเราหลายคนไม่มีบัตรประชาชน ทำให้ขาดการเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐานที่คนไทยควรจะมีจะได้ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้โอกาส มีความจริงใจ และจริงใจต่อการแก้ไขปัญหา ในฐานะเพื่อนมนุษย์ในสังคม”

3. โอกาสจากสังคม/คนภายนอก

- อย่ารังเกียจกัน “คนทั่วไปมองว่าเป็นสิ่งที่ไม่ดีมารวมกัน คนซึ่ลั้กซึ่ขโมย คนข้างนอกไม่รู้ที่เราผ่านอะไรมาบ้าง บางคนแค่เราเดินผ่านเขาก็ดิงลูกออกไป เราน้อยใจว่าไม่เคยสร้างความเดือดร้อนให้กับคนอื่น พยายามทำมาหากินที่สุจริต ไม่เคยเรียกร้องอะไร พวกเราขอโอกาสสักครั้งที่จะหยิบยื่นให้เรา”

- โอกาสในการประกอบอาชีพ “อยากเปลี่ยนอาชีพ เคยเก็บของเก่าแล้วไปทำขนมขาย ทำเฉาก๊วย ไม่มีคนซื้ออะคะ เขาบอกว่าเราใช้มือทำมันสกปรก ทั้งที่เราก็ไม่ได้สกปรก เนื้อตัวเราก็สะอาด แต่เขาติดภาพที่เราไปเก็บขยะ เราพยายามเปลี่ยนอาชีพแล้วแต่เขาไม่ยอมรับ”

- การสนับสนุนด้านความรู้ความสามารถ “ไม่ได้ต้องการให้มาช่วยเชิงสงเคราะห์ ต้องการเรื่องความรู้สิ่งที่มาเสริมสร้างความสามารถ ศักยภาพของเราเพื่อให้ช่วยเหลือตัวเองได้”

คำบอกเล่าจากคนทำงาน : ความเปราะบางที่คนทำงานต้องพึงระวัง

สมพร หารพรม เจ้าหน้าที่มูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย และกองเลขาเครือข่ายสลัม 4 ภาค ซึ่งเป็นผู้หนึ่งในองค์กรหลักที่ร่วมขับเคลื่อนผลักดันทั้งระดับล่างและระดับนโยบาย รวมทั้งให้การช่วยเหลือสนับสนุนยกระดับการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านต่างๆ ของกลุ่มคนไร้บ้าน กล่าวถึงการทำงานกับคนไร้บ้านว่า “เครือข่ายได้ทำงานร่วมกับพี่น้องคนไร้บ้านมาอย่างยาวนาน เนื่องจากปัญหาของกลุ่มคนไร้บ้านเป็นปัญหาที่ค่อนข้างละเอียดอ่อน คนไร้บ้านบางคนอาจจะไม่ได้เจอเฉพาะปัญหาครอบครัวเพียงอย่างเดียว ปัญหาเจอปัญหาต่างๆ เข้ามากดทับด้วย เช่น มีความพิการ ถูกเลือกปฏิบัติ เข้าไม่ถึงสิทธิขั้นพื้นฐาน ปัญหาเรื่องบัตร เพราะคนไร้บ้านมักจะได้ไม่ทำบัตร ไม่มีหรือทำบัตรประชาชนหายบ่อย บางคนไม่ได้ติดต่อกับทางราชการมานานหลายปี ทำให้ไม่มีบัตรประชาชน เมื่อไม่มีบัตรปัญหาอื่นก็จะตามมา เช่น การเข้าถึงสิทธิเรื่องบัตรทอง (การรักษาพยาบาล) สิทธิผู้สูงอายุ สิทธิคนพิการ เป็นต้น ดังนั้น เวลาที่เราเข้าไปทำงานเราไม่ได้เข้าไปพูดคุยเรื่องที่อยู่อาศัยหรือพูดคุยเรื่องสิทธิเลย แต่จะเป็นเรื่องทำอย่างไรที่จะให้คนไร้บ้านเปิดใจ ไว้วางใจ และเราสามารถเข้าถึงเขาได้ อันเป็นเรื่องสำคัญที่จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยเขาได้ เพราะเราเชื่อว่าศูนย์พักชั่วคราวเป็นที่ทำให้เขาตั้งหลักชีวิตเพื่อกลับไปเข้าสู่สังคมได้”

นอกเหนือจากความเดือดร้อนภายนอกทั้งหลายที่คนไร้บ้านต้องประสบในทุกวัน ปัจจัยที่ทำให้เกิดการไร้อำนาจมากที่สุด คือ ปัจจัยด้านใน ความรู้สึกสิ้นหวัง อันเกิดจากความล้มเหลวซ้ำหลายครั้งในชีวิต การถูกปฏิเสธจากครอบครัว รวมถึงความรู้สึกที่สังคมมองเขาว่าเป็นส่วนเกิน เพราะฉะนั้น กระบวนการทำงานกับคนไร้บ้าน จึงต้องเน้นการฟื้นฟูความมั่นคงภายใน (จิตใจ) ให้มีความหวังในชีวิต และเพื่อให้ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์กลับคืนมา ถ้าประสบความสำเร็จในด้านนี้ได้ ก็จะสามารถแก้ปัญหาด้านอื่นๆ ได้ง่ายขึ้น

“ปัญหาของคนไร้บ้านที่เราเจอ คือ ความล้มเหลวภายใน ไม่กล้าบอกว่าปัญหาของตัวเอง คืออะไร เป็นพวกไม่ตี สังคมตอกย้ำ ซึ่งเราพยายามทำเรื่องนี้ให้เขาลุกขึ้นมา ช่วงแรกเป็นการต่อสู้เพื่อให้เข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐานของระบบรัฐ ศักดิ์ศรีของคนไร้บ้าน และการต่อสู้เรื่องทัศนคติทางสังคม หลังจากนั้นคิดเรื่องการพัฒนาฟื้นฟูเพื่อให้มีที่ตั้งหลัก

บทสรุป (เบื้องต้น) : การพัฒนาคุณภาพชีวิตคนไร้บ้าน

หากเป้าหมายของการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนไร้บ้าน เป็นการทำให้คนไร้บ้านมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นผ่านการรับรองกลุ่มคนไร้บ้านที่มีปัญหาสถานะทางทะเบียนราษฎร เพื่อให้ได้รับการช่วยเหลือดูแลด้านสุขภาพอนามัย การศึกษา และด้านอื่นๆ รวมทั้งการสนับสนุนพัฒนาเสริมศักยภาพและระบบการดำเนินงานของเครือข่ายคนไร้บ้าน เพื่อให้คนไร้บ้านมีองค์กรเครือข่ายที่เข้มแข็งสามารถดำเนินการได้ด้วยตนเอง เกิดการเชื่อมโยงและสร้างความร่วมมือระหว่างคนไร้บ้านกับหน่วยงาน องค์กร ทั้งภาครัฐ เอกชน ท้องถิ่นและประชาสังคม เพื่อให้บริหารหรือช่วยเหลือสนับสนุนการพัฒนาทักษะความสามารถคนไร้บ้านอย่างเป็นระบบ ตลอดจนเกิดการนำร่องพัฒนาที่อยู่อาศัยคนไร้บ้าน ที่เป็นการช่วยเหลือกลุ่มคนไร้บ้านให้มีความมั่นคงและยั่งยืนในการอยู่อาศัย และนำ

ร่องการพัฒนาธุรกิจเพื่อสังคมของเครือข่ายคนไร้บ้านด้วยแล้ว ถือว่าการดำเนินงานที่ผ่านมา ถือได้ว่าประสบความสำเร็จไปได้มากพอสมควร ดังจะเห็นได้จากความสำเร็จในการด้านต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้น อาทิ

จัดที่พักทั้งในรูปแบบศูนย์พักพิงคนไร้บ้านทั้งแบบชั่วคราวและการสร้างบ้านใหม่หรือบ้านหลังแรกให้กับคนไร้บ้านเพื่อให้มีความมั่นคง ยั่งยืนในการอยู่อาศัย ผ่านศูนย์พักคนไร้บ้านบางกอกน้อย ตลิ่งชัน ศูนย์พักคนไร้บ้านเชียงใหม่ ซึ่งเป็นศูนย์พักพิงแก่คนไร้บ้านทั้งแบบอยู่ประจำและครึ่งคราว และชุมชนใหม่คนไร้บ้าน พุทธมณฑลสาย 2 ที่ดำเนินก่อสร้างและมีการเข้าอยู่อาศัยแล้ว ยังไม่รวมถึงการก่อสร้างศูนย์ฟื้นฟูและพัฒนาศักยภาพคนไร้บ้านจังหวัดเชียงใหม่ ที่ไม่ได้เป็นเพียงที่พักหากแต่ยังเป็นพื้นที่เปิดเพื่อการเรียนรู้และเป็นศูนย์เรียนรู้สำหรับคนทั่วไป อีกทั้งยังเป็นพื้นที่ประกอบกิจกรรมของคนไร้บ้าน เช่น แปลงปลูกผัก ร้านจำหน่ายสินค้าเกษตรที่คนไร้บ้านร่วมกันปลูก รวมถึงสินค้าอื่นๆ นอกจากนี้ยังแผนการก่อสร้างศูนย์คนไร้บ้านจังหวัดขอนแก่นและกรุงเทพมหานคร ซึ่งปัจจุบันอยู่ระหว่างดำเนินการเรื่องการจัดขบวนคนไร้บ้าน และการจัดหาซื้อที่ดิน ซึ่งมีแปลงที่ดินเป้าหมายแล้วทั้งสองพื้นที่

การรับรองสถานะกลุ่มคนไร้บ้าน เพื่อให้ได้รับการช่วยเหลือดูแลด้านสุขภาพ อนามัย และการศึกษา

การสนับสนุนพัฒนาศักยภาพและระบบการทำงานของเครือข่ายคนไร้บ้านจนเกิดความเข้มแข็ง สามารถดำเนินการได้ด้วยตนเอง

การเชื่อมโยงและสร้างความร่วมมือระหว่างคนไร้บ้านกับหน่วยงาน องค์กรทั้งภาครัฐ เอกชน ท้องถิ่น และประชาสังคม ในการช่วยเหลือ สนับสนุนการพัฒนาทักษะความสามารถคนไร้บ้านอย่างเป็นระบบ

นอกจากนี้ ยังได้มีการสนับสนุนด้านการพัฒนาอาชีพ โดยการจัดตั้ง หจก. คนไร้บ้าน เพื่อเพิ่มทางเลือกในการประกอบ และยังเป็นการแสดงถึงศักยภาพ ความสามารถของคนไร้บ้าน

ทั้งนี้ ไม่ว่าจะเป็ศูนย์พักพิง บ้านหลังแรกหรือบ้านหลังใหม่ของคนไร้บ้าน การพัฒนาศักยภาพความเข้มแข็ง หรือแม้แต่การพัฒนาคุณภาพชีวิต ต่างก็มีความสำคัญต่อคนไร้บ้านเป็นอย่างมาก เพราะถือเป็ความสำเร็จในการต่อสู้ผลักดันให้รัฐและหน่วยงานต่างๆ ให้ความสำคัญและแก้ไขปัญหาคงคนไร้บ้าน เพื่อที่จะได้มีบ้านอยู่อาศัยเหมือนคนทั่วไป และยังได้ต่อยอดยกระดับไปสู่การพัฒนาชีวิตด้านอื่นๆ ตามมาด้วย ซึ่งเปรียบเหมือนกับการมีบ้านหรือศูนย์พักเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างชีวิตใหม่ก็ว่าได้ ดังเช่นที่นายณรินทร์ เอื้ออมรรรัตน์ ตัวแทนเครือข่ายคนไร้บ้านจังหวัดเชียงใหม่ กล่าวขอบคุณรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และผู้ร่วมงานในวันลงเสาเอกศูนย์ฟื้นฟูและพัฒนาศักยภาพคนไร้บ้านเชียงใหม่ ซึ่งได้รับคำบอกเล่าจากเจ้าของคำกล่าวว่าเป็นคำพูดที่ออกมาจากใจคนไร้บ้าน โดยไม่มีใครเป็นผู้เขียนบทให้พูด

“รู้สึกดีใจเป็นอย่างยิ่งที่รัฐบาลเห็นความสำคัญของคนไร้บ้าน โดยที่ผ่านมากำหนดและสมาชิกคนไร้บ้านจังหวัดเชียงใหม่ได้พยายามเรียกร้องผลักดันร่วมกับภาคีเครือข่ายมาเป็นระยะเวลา 10 ปีแล้ว ต้องทนใช้ชีวิตอย่างยากลำบาก ทนกินนอนในที่สาธารณะ วันนี้เหมือนเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างชีวิตใหม่ให้กับพี่น้องคนไร้บ้านจังหวัดเชียงใหม่ ที่จะได้มีบ้าน มีที่ดิน และได้พัฒนาคุณภาพ ยกระดับคุณภาพชีวิตที่มั่นคงขึ้น ถือว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ของชีวิตในอนาคตด้านหน้า”

ทั้งนี้ ที่เชียงใหม่มีความพยายามในการจัดหาที่ดินเพื่อสร้างศูนย์พักพิงมาเป็นเวลานานหลายปี แต่ก็ยังไม่สามารถหาที่ดินที่เหมาะสมได้ ทำให้ต้องอยู่ในศูนย์พักชั่วคราวที่เป็นการเช่าตึกห้องแถวและต้องอยู่กันอย่างแออัด และไม่สามารถรองรับคนไร้บ้านในจังหวัดได้ทั้งหมด เมื่อได้ที่ดินสำหรับก่อสร้างศูนย์พักแห่งใหม่และมีพื้นที่สำหรับการทำกิจกรรมครบวงจร จึงถือเป็ความสำเร็จและความภาคภูมิใจของคนไร้บ้านเป็นอย่างมาก

